

Research Paper

An Explanation of the Effective Factors on Spatial Segregation in Rural-Urban Areas

Reza Akbari^{*1}, Najma Esmaeilpoor² , Shiva Motalebzadeh³

¹ Assistant Professor of Urban Planning, Faculty of Arts and Architecture, University of Yazd, Yazd, Iran.

² Assistant Professor of Urban Planning, Faculty of Arts and Architecture, University of Yazd, Yazd, Iran.

³ MA in Urban Planning, Faculty of Arts and Architecture, University of Yazd, Yazd, Iran.

10.22080/USFS.2021.20754.2104

Received:

January 14, 2021

Accepted:

July 24, 2021

Available online:

December 22, 2021

Keywords:

Urban sprawl, Merged villages into cities, Spatial segregation, Axial coding

Abstract

Spatial segregation is one of the most important challenges in urban area, which is more noticeable in merged villages into cities. During merging, these villages mostly become a problematic and isolated neighbor of the cities. True understanding of spatial segregation is essential to control the consequences of merging in these areas. The aim of this paper is to explain the factors of spatial segregation in rural-urban areas. According to the findings, elements of spatial segregation varied at different scales and from place to place. This phenomenon was affected by two factors, including: external factors (political, management, location and time) and internal factors (sociocultural, economic and physical factors) (open coding). For better factor classification and to facilitate their analysis in future researches, after open coding, internal factors were defined at the two levels using axial coding and variable, index and metrics type items were identified and completed. The results showed, that factors could overlap, contradict or reinforce each other. The dichotomy of urban and rural systems, poor planning, poverty of residents, unemployment, lack of services, low quality of public transport and incomplete infrastructures of rural-urban areas as well as lack of urban management system are the most important factors with the most repetition. These factors should be mentioned as the prior programs to eliminate spatial segregation in different rural-urban areas.

*Corresponding Author: Reza Akbari

Address: Department of Urban Planning, University of Yazd, Yazd, Iran

Email: : r_akbari@yazd.ac.ir

Tel: 09122242794

Extended Abstract

1. Introduction

In several studies, spatial segregation is considered as consequence of urban sprawl. Therefore, numerous studies have confirmed the effects of urban sprawl on spatial segregation. However, other factors affect spatial segregation which are related to households' access to housing and land development management, etc. Such factors have been ignored by previous researches mostly. Admittedly, confronting with the problem of spatial segregation in rural-urban areas depends on identifying the factors and forces which cause and intensify segregation in these areas successively (or all at once). The operational aim of this research is to find the answer of this scientific gap. In addition, the existing empirical research are mostly focusing on the developed countries. Therefore, in this regard, the recent study becomes more important.

2. Research Methodology

The present descriptive-analytical research uses documentary studies to collect data and MAXQDA technique to analyze them. Theoretical topics were divided into 4 sections, including evolution as well as types and dimensions of segregation (46 references), thoughts, theories and experiences (38 references), exogenous development and merged villages into cities (39 references), and factors and consequences of segregation (28 references) which were classified and put into the software in four document frames. Then, the analysis and coding were run according to the question and purpose of this research.

1.1 Research Findings

In coding process, 225 codes were detected:

Political-managerial factors (26 repetitions): The occurrence of spatial segregation in rural-urban areas is the result of lack of management. The method of neighbor planning, which is influenced by the urban management system, intensifies spatial segregation. In addition, segregations are on the base of power relations. Population management is a controlling factor in segregation, too. The planners have also a significant role in creating and strengthening of the phenomena. Mostly, spatial segregation results from the failure of urban planning in confronting with urban development. They often try to solve short-term problems and plan for social classes with upper income. Mainly, projects implemented in profitable areas, neglecting rural-urban areas, intensify the separation of these areas.

Location and time: Location and time are among the external factors, too. The location of the village seriously affects the merging.

Socio-cultural factors (67): People choose their place of residence based on the inclinations of their culture and social characteristics and generally tend to be homogenous. In rural-urban areas, the extent to which the socio-cultural characteristics of the village are receptive to the conditions of urbanization affect its fate as a problematic and isolated context or, conversely, a moderate and good neighbor.

Economic factors (58): The structure of society's economy form class divisions, separate groups, and create spatial inequality and segregation of individuals in the upper/lower levels of social classes. If

problems and injuries are concentrated in certain areas of the city, occupied by lower-income people, social minorities and spatial segregation will be gradually formed. Spatial segregation on outskirts of cities and villages that merger into the city mainly involves the separation of rich and deprived communities.

Physical factors (74): "Spatial patterns" reflect social relations and define segregation. "Spatial form" is an effective factor in the formation of patterns of interconnection and spatial segregation. All "spatial changes" affect the occurrence of forms of inequality and segregation.

3. Conclusion

The driving forces affecting spatial segregation in rural-urban areas are not independent of each other. They can overlap, contradict or reinforce each other. They also depend on multiple geographical locations during the time. This process of joining during a period, under the influence of changes in the needs of the city - which may not be real - has been faster and slower, during a period, and had its effects on them in various dimensions. Most of these effects relate to spatial separation between these areas and other urban levels and differences in the quality of their living environment compared to the city, the residence of immigrants and non-natives, differences in income levels and indigenous. The most important factor in the emergence of these works is the confrontation of these two different settlement systems with heterogeneous

and distinct structure and function, i.e., the integrated villages in the city are not integrated due to spontaneous and unplanned development. Due to the duality of urban and rural systems, poor planning, poverty of residents, unemployment, lack of services, poor quality of public transport, incomplete infrastructure, lack of urban management system (most frequent factors), people in these areas are isolated from the neighbors in the region and the people and amenities around them.

The results of this paper can be a guide for future researches in analyzing the factors in different rural-urban areas and facing spatial segregation. This paper can be an effective step to improve the understanding of researchers in fields related to urban planning on the formation of spatial segregation, and guide the urban planning decisions and actions to create cohesive and sustainable urbans.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

علمی پژوهشی

تبیین عوامل جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری

رضا اکبری^{۱*}، نجما اسمعیل پور^۲ ، شیوا مطلب زاده^۳^۱ استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.^۲ استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

10.22080/USFS.2021.20754.2104

چکیده

جدایی‌گزینی فضایی از مهم‌ترین چالش‌های مناطق شهری است. این پدیده در روستاهای ادغام شده در شهر بروز محسوس‌تری دارد. اغلب این روستاها طی فرآیند ادغام، تحت تأثیر عوامل متعدد به یکپارچگی و انسجام نرسیده و به صورت محله‌ای مسئله‌دار و ایزوله در شهر درآمده‌اند. درک صحیح جدایی‌گزینی فضایی جهت کنترل پیامدهای آن در این عرصه‌ها از مسائل جامعه است. این تحقیق با هدف تبیین عوامل جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری با روش توصیفی مبتنی بر مطالعات اسنادی و روش تحلیلی با بهره‌گیری از تکنیک MAXQDA در دو مرحله کدگذاری باز و کدگذاری محوری انجام شده است. طبق یافته‌های پژوهش، عوامل جدایی‌گزینی فضایی در مقیاس‌های گوناگون و از مکانی به مکان دیگر متفاوت است، این پدیده متأثر از دو دسته عوامل بیرونی (عوامل سیاسی- مدیریتی (۲۶ تکرار)، مکان و زمان) و درونی (اجتماعی- فرهنگی (۶۷)، اقتصادی (۵۸) و کالبدی (۷۴)) است (کدگذاری باز). جهت دسته‌بندی بهتر عوامل و قابلیت تحلیل آن‌ها در تحقیقات آتی، پس از کدگذاری باز با کدگذاری محوری، عوامل درونی در دو سطح تعریف شده و مواردی که در تحقیقات از نوع متغیر، شاخص و سنجه بودند، شناسایی و تکمیل شدند. نتایج نشان می‌دهد که عوامل می‌توانند هم‌پوشان، متناقض و یا تقویت‌کننده یکدیگر باشند. دوگانگی سیستم شهر و روستا، ضعف برنامه‌ریزی، فقر ساکنان، بیکاری، کمبود خدمات و کیفیت پایین حمل‌ونقل عمومی و زیرساخت‌های ناقص در عرصه‌های روستاشهری همراه با عدم وجود سیستم مدیریت شهری به عنوان مهم‌ترین عوامل، بیشترین تکرار را داشته‌اند. این عوامل بایستی جهت رفع جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری در اولویت برنامه‌ها قرار گیرند.

تاریخ دریافت:

۲۵ دی ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:

۳ تیر ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۱ دی ۱۴۰۰

کلیدواژه‌ها:

پراکندگی شهری، ادغام روستاها در شهر، جدایی‌گزینی فضایی، کدگذاری محوری

* نویسنده مسئول: رضا اکبری

آدرس: گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

ایمیل: r_akbari@yazd.ac.ir
تلفن: ۰۹۱۲۲۴۲۷۹۴

۱ مقدمه

ویژگی‌های کامل روستایی، همچون انطباق‌پذیری و سازگاری با طبیعت و استقلال نسبی را در خود حفظ کرده‌اند و نه مزیت‌های یک شهر کامل را کسب کرده‌اند. در واقع به تأویلی، عرصه‌ی روستاشهری پهنه‌ای از شهر، سرشار از اغتشاش در روابط اجتماعی، اقتصادی و کالبدی و ... است. در بیان دقیق‌تر با دیدگاه یک زیستگاه انسانی، عرصه‌ی روستاشهری می‌تواند همچون یک موزاییک ناهمگن از اکوسیستم‌های طبیعی و مصنوع شهری و روستایی شکل یابند (اکبری و قادریان، ۲۰۱۳: ۶۴۰ به نقل از آلن^۲، ۲۰۰۳: ۱۳۶) که توسعه‌ی بدون برنامه و کورکورانه آن‌ها، موقعیت‌های کمتری به لحاظ فرصت‌های شغلی و فضاهای عمومی برای جذب افراد محله‌های دیگر در این عرصه‌ها ایجاد کرده است. همچنین، تفاوت‌های فیزیکی و کالبدی روستاها باعث شده با وجود قرارگیری در دل شهر از شهر جدا باشند و بعضاً به صورت کلنی و بدون اتصال با نواحی دیگر قرار گرفته‌اند.

تاکنون مطالعات زیادی تأثیر پراکندگی شهری بر تفکیک فضایی را تأیید کرده‌اند. با این حال، عوامل دیگری در رابطه با دسترسی خانوارها به مسکن و مدیریت توسعه‌ی اراضی و ... نیز بر جدایی‌گزینی فضایی تأثیر دارند که اغلب توسط متون قبلی نادیده گرفته شده است. این در حالی است که مواجهه با مسئله‌ی جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری وابسته به شناسایی عوامل این پدیده است. این که چه عوامل و نیروهایی به صورت متوالی و تدریجی (یا یکباره) موجب ایجاد و تشدید تفکیک در این عرصه‌ها می‌شود. در اینجا است که فهم و درک عوامل جدایی‌گزینی فضایی در روستاهای ادغام شده در شهر اهمیت می‌یابد و خلأ علمی که مقاله‌ی حاضر در پی آن است، مشخص می‌گردد. علاوه بر این، تحقیقات تجربی موجود تحت تسلط کشورهای توسعه‌یافته است، در حالی که موارد از کشورهای در حال توسعه کمیاب هستند؛ بنابراین، هدف از این مطالعه پر کردن این خلأ در ادبیات فعلی با نگاه به

در بسیاری از تحقیقات شهری (Tombolini et al., 2015; Ramos, Biderma, & others, 2014; Zhao, 2013; Altinok & Cengiz, 2008) جدایی‌گزینی فضایی به عنوان پیامد توسعه‌ی برون‌زا و پراکنده‌رویی شهری شناسایی شده است؛ به طوری که منجر به وقوع عواقبی در خصوص هزینه‌ی استقرار زیرساخت‌ها، ارائه‌ی خدمات و سطوح نابرابری اجتماعی شده (Ramos et al., 2014:3) و جدایی فضایی بین ساکنان کم‌درآمد و پردرآمد و بین ساکنان بومی و مهاجران را افزایش داده است (Zhao, 2013:571). به دنبال پراکندگی شهری، زمین‌ها و روستاهای اطراف شهر اشغال شده و به صورت تکه‌تکه با تراکم جمعیتی تصادفی با شهر ادغام می‌شوند (Polidoro et al, 2011: 73) که آماده نبودن زیرساخت‌های شهری برای پذیرش این جریان و فقر ساکنان روستایی باعث انواع ناهنجاری‌های اجتماعی و جدایی‌گزینی‌ها که بستر همه آن‌ها گسترش حاشیه‌های فقر در شهر است، شده است. این فرآیند با تغییرات اقتصاد محلی و ساختار اشتغال از کشاورزی به صنعتی، رشد سریع جمعیت و مهاجرت، افزایش ارزش زمین و اختلاط کاربری همراه است. حال آنکه بسیاری از این روستاها فرآیند ادغام را تا یکپارچگی کامل در شهر طی نمی‌کنند و به صورت محله‌ای درون شهر، ولی جدا از آن قرار می‌گیرند (Webster, 2002).

ادغام روستاها در شهر در ایران، تقریباً از دوره‌ی پهلوی دوم و در پی گسترش شدید شهرها پس از اصلاحات ارضی و متعاقباً واگذاری زمین به ویژه در دهه‌ی ۶۰ قوت گرفت و این تحقیق جدایی‌گزینی فضایی را در این نوع از عرصه‌های روستاشهری دنبال می‌کند (Rural- Urban) که متفاوت از روستاشهر به معنای کلاسیک آن (ارائه شده توسط فریدمن و داگلاس- "Urban- Village") است. این گونه بافت‌های متولد شده در دهه‌های اخیر، نه

² Allen

¹ Akbari and Qaderian

به‌عنوان یک ساختار اجتماعی، تفکیک به‌شدت به قطبش اجتماعی و مقاومت در برابر تغییر مربوط می‌شود که زمینه‌ی درگیری‌های سیاسی را فراهم می‌کند (Olsson Hort, 1995:2). وستین تأکید می‌کند که جدایی‌گزینی فضایی به معنای جدایی از کل است. جدایی در بسیاری از مناطق مختلف مانند بازار کار، سیستم آموزشی، ورزش و تفریح، مراقبت‌های بهداشتی، سیستم‌های حمل‌ونقل و همچنین در بازار مسکن وجود دارد (Westin, 1999: 59). الین^۳ (۱۹۹۵)، جدایی‌گزینی را به‌عنوان یک شرایط داوطلبانه یا غیر داوطلب انزوا در یک منطقه‌ی شهری خاص تعیین می‌کند. این پدیده، اغلب به درآمد کم وابسته است و معمولاً از طریق اتصال به محله‌های کم‌توان شروع می‌شود (Critelli & Musella, 2016: 90). چین و کیسر^۴ معتقدند جدایی‌گزینی، یک فرایند مربوط به تشکیل گروه انتخابی است که با هدف ایجاد واحدهای فضایی همگن در یک جامعه‌ی ناهمگن صورت می‌گیرد (Chapin and Fern Andez et al, 2016) به نقل از (Kaiser, 1965)

جانستون^۵ (۱۹۸۶) جدایی‌گزینی فضایی را این‌گونه تعریف می‌کند: جدایی‌گزینی فضایی می‌تواند به‌عنوان تفکیک و جدایی ساکنان به گروه‌هایی در یک جمعیت وسیع‌تر باشد (D-). Schoonraad, 2004: 16. مسترد و همکاران^۶ در مطالعه‌ی جدایی‌گزینی فضایی، تمرکز بر تفکیک اقتصادی-اجتماعی دارند که از طریق تفکیک مسکونی گروه‌های جمعیتی بر اساس شغل، درآمد و تحصیل ایجاد می‌شود (Masterd et al, 2017: 1063). مارکوس^۷ (۲۰۱۰) بین خوشه‌بندی، جدایی‌گزینی و دسته‌بندی (گروه‌بندی) تفاوت قائل می‌شود و آن‌ها را این‌گونه تعریف می‌کند: خوشه‌بندی باهم آمدن یک گروه جمعیتی در فضا است. این یک واژه عمومی برای تشکیل هر ناحیه‌ای از تمرکز فضایی در

عرصه‌های روستاشهری در کشورهای در حال توسعه است. تبیین عوامل جدایی‌گزینی فضایی به‌عنوان مسئله‌ای جدی در این عرصه‌ها درک ویژگی‌های این پدیده و چرایی آن را مقدور می‌سازد. به همین دلیل می‌تواند بر تمرکز اقدامات مسئولان و متولیان شهری در مقابل انواع نابرابری‌ها و جدایی‌گزینی‌های موجود در این عرصه‌ها و تمهیدات لازم جهت کاهش و مرتفع نمودن آن‌ها تأثیرگذار باشد و زمینه‌های صحیح برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌های اجرایی را برای مدیران، برنامه‌ریزان شهری و توسعه‌دهندگان فضایی فراهم آورد.

۲ مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۲.۱ جدایی‌گزینی فضایی از دیدگاه

اندیشمندان و محققان شهرسازی

کلمه‌ی "جدایی‌گزینی" نخستین بار در دهه‌ی ۱۸۹۰ برای تکنیک‌های جداسازی رسمی هنگ کنگ و بمبئی و از آن پس در سراسر جهان ابداع شد (Nightingale, 2012). جدایی در شهر می‌تواند از راه‌های مختلفی بیان شود که آن را جدایی فضایی می‌نامند. این پدیده، ویژگی ذاتی شهرها است که به عنوان یک مشکل مانع دسترسی گروه‌های خاصی به خدمات، فعالیت‌ها و فضاهای شهری می‌شود (Luisa Maffini & Maraschin, 2018:1). تفکیک در بافت شهری به معنای جداسازی افراد و همچنین جدایی فعالیت‌ها و کارکردها است (Legby, 2015). در بسیاری از تحقیقات معاصر در مورد تعاریف موضوع و مفهوم‌سازی‌های جدایی‌گزینی به اثر اسون السون هورت^۱ و چارلز وستین^۲ اشاره می‌شود. السون هورت استدلال می‌کند که تفکیک فضایی وابسته به بازار کار است و تفاوت بین گروه‌های اجتماعی خاص در همسایگی را منعکس می‌کند.

⁵ Johnston

⁶ Masterd

⁷ Marcuse

¹ Olsson Hort

² Charles Westin

³ Ellin

⁴ Chapin and Kaiser

گسترش یابند. در دوره‌ی بعد از جنگ جهانی دوم، مراکز شهری کشورهای اروپایی شاهد وسعت و رشد سیستماتیک شهری به همراه رشد جمعیت در شهرها بودند. با توجه به این تغییرات، عمده توجه ادبیات تخصصی به موضوع حومه‌ای شدن و ارتباط آن با جدایی‌گزینی اجتماعی-فضایی معطوف شد. به دنبال جنگ جهانی دوم، محدودیت‌های منطقه‌بندی، جدایی بخش‌های مسکونی از فعالیت‌های تجاری را تشدید کرده است. هم‌چنین (خواسته یا ناخواسته) جدایی‌گزینی فضایی، اجتماعی و اقتصادی را تقویت کرده است (Lindsrom & Bartling, 2003). منشأ حدود شهرهای فعلی را می‌توان در اوایل قرن بیستم یافت؛ در باغ شهرها، محدودیت‌هایی با استفاده از "کمربندهای سبز" به‌عنوان ابزاری برای مهار رشد شهری ایجاد شده است؛ تا پیش از آغاز قرن بیستم استفاده از دو مفهوم شهر و روستا و در معدودی موارد، کلانشهر می‌توانست برای تشریح اشکال توسعه‌ی فضایی و سکونتی موجود آن زمان کافی باشد؛ توسعه و گسترش شهرنشینی قرن بیستمی در دو مقیاس خرد و کلان موجب شکل‌گیری پدیده‌های نوینی در سازمان فضایی سرزمین شد. به تبع شکل‌گیری این پدیده‌های فضایی، اندیشمندان علوم مرتبط نیز البته با تأخیر، شروع به مفهوم‌سازی‌هایی برای پدیده‌های نوظهور کردند.

رشد سریع شهرها و پیامدهای آن از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تحلیل‌های شهرسازی در قرن بیستم بود، از اواسط قرن بیستم به این‌سو، روستاشهرها به‌عنوان نتیجه‌ای از محدودیت‌ها در دوگانگی میان روستا و شهر رو به افزایش است (اکبری^۳، ۲۰۱۸: ۲۳). این دوگانگی به موازات افزایش سریع جمعیت و به دنبال آن تقاضای مسکن و در نتیجه گسترش شهرها، تشدید شده (Karakayaci, 2016: 815) و مانع توسعه‌ی پایدار منطقه‌ای می‌شود (Bhatta, 2010: 8). در جریان ادغام روستاها در شهر، این

شهر است. جدایی‌گزینی فرآیندی است که در آن گروهی از جمعیت به‌طور غیرارادی مجبور می‌باشد در مناطق فضایی مشخص و تعریف‌شده‌ای خوشه‌بندی شوند (تجمع یابند) و دسته‌بندی جمعیت به‌صورت ارادی برای اهدافی مانند حفاظت و پیشرفت در منافع خود است (D-Schoonraad, 2004: 17) که در این حالت، جدایی‌گزینی فضایی را می‌توان توزیع نامتناسب گروه‌های جمعیتی در یک سیستم سکونت محلی یا منطقه‌ای دانست (Gordon & Monastiriotis, 2006: 7).

از آنجاکه کاربری غالب شهر، کاربری مسکونی و خدمات وابسته به آن است، می‌توان گفت جدایی‌گزینی فضایی در شهرها، به‌صورت «جدایی‌گزینی فضایی نواحی مسکونی» یا به‌عبارت‌دیگر «جدایی فضایی محله‌های شهری» به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و پایدارترین مشکلات شهری بروز می‌یابد؛ بنابراین، الگوی توزیع عناصر فضایی شهر (به‌خصوص الگوهای توزیع مراکز خدماتی شهر) تأثیر به‌سزایی در جدایی‌گزینی گروه‌های جمعیتی در شهر دارد. جدایی‌گزینی فضایی، اساساً مظهر ساختار اجتماعی-اقتصادی موجود و سازوکار برای به اجرا درآوردن آن ساختار است (Greenstein et al, 2000).

۲٫۲ سیر تحول جدایی‌گزینی فضایی و ادغام روستاها در شهر

از ابتدای تاریخ شهرنشینی، تشکیل محله‌های تفکیک‌شده و جداشده از شهر قابل‌تشخیص است (موریس^۱، ۱۹۹۴: ۱۸). در دوران مدرن نیز همراه با طبقاتی شدن جامعه‌ی صنعتی، جدایی‌گزینی به صورتی واضح در شکل شهرها خود را نشان داد. در سال ۱۹۱۵، پاتریک گدس^۲ متذکر شد که فناوری‌های جدید مانند برق و ماشین بخار باعث شده که شهرهای بزرگ به لطف امکانات مسافرتی و خدماتی که این فناوری‌ها ارائه می‌دادند، در مناطق روستایی

³ Akbari

¹ Morris

² Patrick Geddes

می‌شود. دوم اینکه، فقرا اغلب در هسته‌ی شهری در ایالات متحده زندگی می‌کنند، در حالی که ثروتمندان در حومه‌ی شهر زندگی می‌کنند (Downs, 1999) با این حال، در کشورهای در حال توسعه، بیشتر ثروتمندان به دلیل عوامل فرهنگی ترجیح می‌دهند در مرکز شهر زندگی کنند. حتی اگر برخی افراد ثروتمند زندگی در حومه‌ی شهر را انتخاب کنند، آن‌ها معمولاً در جوامع یا ویلاهای با کیفیت بالا زندگی می‌کنند که از دیگر مناطق حومه‌ی شهر جدا شده‌اند. این بدان معنی است که رشد پراکنده‌ی شهرها در کشورهای در حال توسعه ممکن است تأثیر واضح‌تری بر افراد کم‌درآمد نسبت به کشورهای غربی داشته باشد؛ زیرا بیشتر جمعیت کم‌درآمد در حومه‌ی شهرها زندگی می‌کنند (Zhao, 2013: 572).

۲،۳ عوامل جدایی‌گزینی فضایی بر اساس نظریات و تحقیقات پیشین

در مورد جدایی‌گزینی فضایی نظریات مختلفی وجود دارد و هر یک از نظریه‌پردازان بر عامل خاصی تأکید کرده‌اند. نظریه‌ی ساختاری نشان می‌دهد که حداقل چهار عامل کلیدی در شکل‌گیری تفکیک اجتماعی-فضایی وجود دارد: نابرابری‌های اجتماعی، تغییر ساختارهای اقتصادی و سطوح پیوستگی جهانی^۵، دولت‌های رفاهی و سیستم‌های مسکن که در طول زمان با یکدیگر همپوشانی و تعامل دارند. عوامل و تعاملات آن‌ها در زمینه‌های مختلف ملی و محلی به‌طور متفاوت عمل می‌کنند، اما چگونگی این عملکرد اغلب نامشخص است (Kemeny, 1995; Marcinczak, Musterd, van Ham & Tammaru, 2016; Musterd & Ostendorf, 1998) چارچوب قانونی توسعه استفاده از زمین نیز یکی دیگر از عوامل جدایی‌گزینی فضایی است (Firman, 2004: 352) هم چنین UNCHS, 2002 را ببینید) با این حال، گرین استین، ساباتینی و

روستاها، از یکپارچگی لازم در اتصال با شهر برخوردار نیستند و پیوند نامتجانس شهر و روستا در مرز مشترکشان به بروز مشکلات ترافیکی، آلودگی زیست‌محیطی، کیفیت پایین زندگی و جدایی‌گزینی فضایی منجر شده است (Yan, Chen & Xia, 2018: 1).

نخستین مطالعات عمده درباره‌ی شهرهای مدرن از شیکاگو و توسط رابرت پارک^۱ آغاز شده؛ شهری که هم از نظر نرخ توسعه و هم از نظر جدایی‌گزینی و نابرابری‌های بسیار فاحش، نمونه‌ی بی‌نظیری محسوب می‌شد. مکتب شیکاگو در دهه‌ی ۱۹۲۰ پیشگام تحقیقات جدایی‌گزینی بود (Park & Burgess, 1925; Wong, Reibel & Dawkins, 2007). بر اساس مدل شیکاگو (Haque, Das, & Patel, 2018) اقلیت‌های قومی تمایل به جدایی‌گزینی در فضا و حاشیه‌نشینی در نواحی کمتر ممتاز شهر دارند (Kaplan and Woodhouse, 2004: 508).

جهانی شدن^۲ و فراگیر شدن اطلاعات در سطح بین‌المللی و پراکندگی شهری بر سیستم‌های شهری و روستایی تأثیر گذاشته است و در دهه‌های اخیر اراضی روستایی طی فرآیند ادغام به شهر، فضاهای پراکنده رابط شهری و روستایی^۳ را ایجاد کرده‌اند و در ساخت مراکز جدید شهر درگیر شده‌اند (Lopez-Goyburu & Garcia-Montero, 2018: 157).

تفکیک فضایی در کشورهای در حال توسعه نظیر هند، چین و ایران ویژگی‌های متفاوتی با اروپا و ایالات متحده دارد. جدایی‌گزینی در اروپا و ایالات متحده عمدتاً با جدایی‌گزینی مسکونی بین گروه‌های نژادی^۴ مشخص می‌شود. با این حال، در شهرهای ایران هیچ تفکیک فضایی بر اساس نژاد وجود ندارد، زیرا جمعیت شهرهای ایران تک نژادی است و تفکیک فضایی به‌شدت بین فقرا و ثروتمندان و بین ساکنان بومی و مهاجران تعریف

⁴ Racial groups

⁵ levels of global connectedness

¹ Robert Park

² Globalization

³ Urban-rural interface (UR-I)

تعاملات و تماس‌های درون طبقاتی تبدیل خواهند شد. افزایش تماس‌های درون طبقاتی و کاهش تماس‌های بین طبقاتی منجر به کاهش نقش طبقات متوسط به مثابه گروه‌های مرجع در محله‌های فقیرنشین و در نتیجه، تمرکز فقر و شکل‌گیری خرده‌فرهنگ‌ها جرم‌زا در محله‌های فقیرنشین خواهد شد. عوامل گوناگون دیگری مانند موقعیت مکانی نامناسب نسبت به شهر، سکونت قشر مهاجر و غیربومی، اختلاف در سطح درآمد و برخی از ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی در عرصه‌های روستا شهری می‌تواند موجب بروز جدایی‌گزینی فضایی شود (اکبری^۲، ۱۳۹۷: ۵۸). در رابطه با گسترش شهر به‌عنوان عامل جدایی‌گزینی فضایی، بروکنر و لارگی^۳ با نظرسنجی در سراسر کشور، دریافتند زمانی که ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی ساکنان در نظر گرفته شود، تراکم جمعیت بیشتر در سرشماری، مربوط به تعامل اجتماعی پایین‌تر در ایالات متحده است و استدلال کردند که جدایی‌گزینی‌ها نمی‌تواند به طور مستقیم ناشی از گسترش شهر باشد (Brueckner & Largey, 2008: 33). برخی از مطالعات نیز نشان داده‌اند که فشردگی و تراکم بسیار زیاد به‌جای افزایش تعاملات اجتماعی و کاهش جدایی‌ها تمایل به کاهش تعاملات و افزایش جدایی‌گزینی‌ها دارد (Keane, 1991 را برای مثال ببینید). دلیل دیگر این است که به غیر از پراکنده‌رویی شهری، عوامل دیگری نظیر دسترسی خانوارها به مسکن و مدیریت توسعه‌ی اراضی نیز بر جدایی‌گزینی فضایی تأثیر دارد. این بدان معنی است که وقتی این عوامل در نظر گرفته شوند، ممکن است اثرات گسترش و پراکنده‌رویی شهری بر جدایی فضایی به اندازه‌ای که در مطالعات قبلی تأکید شده، اهمیت نداشته باشد.

اسمولکا^۱ (۲۰۰۰)، استدلال می‌کنند که جدایی‌گزینی فضایی داوطلبانه به یک پدیده‌ی جدید تبدیل شده است که به‌وسیله‌ی هر دو عامل تقاضا، مانند امنیت یا یک سبک زندگی جدید و عوامل عرضه، مهم‌تر از همه، سودآوری، به وجود می‌آید؛ اما، جدایی‌گزینی فضایی داوطلبانه، به نوبه‌ی خود جوامع متروکه را در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه ایجاد کرده است. از دیدگاه ساباتینی، نوسان‌های قیمت زمین، با توجه به کاربری زمین و اقدامات توسعه‌دهندگان آن (عمومی، خصوصی و غیررسمی) همان چیزی است که سبب ایجاد سطوح بالاتر جدایی‌گزینی در مقیاس شهر می‌شود (Bedoya, 2012: 15). نحوه‌ی تولید و تشدید تقسیمات اجتماعی-فضایی در تحقیقات تجربی پیچیده و دشوار است. ویژگی زمینه و شرایط، نقش مهمی در تلاش برای درک پویایی ساختارهای اجتماعی و فضایی دارد؛ اما مهم‌تر اینکه، ادبیات تا به امروز نتوانسته است این پیچیدگی را برطرف کند، زیرا سهم نسبی تغییر اجتماعی و فضایی (مکانی)، افزایش نابرابری شهری و فرآیندهای توسعه‌ی شهری، جداگانه در نظر گرفته نشده‌اند. در نتیجه، میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر تقسیمات اجتماعی-فضایی شهری و چگونگی تأثیر آن، مبهم است. پیش‌بینی تأثیر افزایش نابرابری بر ساختار اجتماعی-فضایی شهری ساده است: افزایش نابرابری‌ها، نابرابری‌های اجتماعی و فضایی موجود را شدت می‌بخشد.

عوامل مؤثر بر جدایی‌گزینی‌های فضایی که در سه عرصه‌ی نظم اقتصادی، نظم سیاسی و نظم زیستی-اجتماعی قابل بررسی است تماماً می‌توانند به تمرکز فقر در محله‌ها و در مواردی خاص به حومه‌ها و عرصه‌های روستاشهری مسئله‌دار بیانجامد. در شرایطی که جدایی‌گزینی‌های فضایی به سوی جدایی کامل اقشار و گروه‌های مختلف اجتماعی می‌باشد. محله‌ها به زمینه‌های برای

³ Brueckner & Largey

¹ Greenstein, Sabatini & Smolka

² Abkari

۳ چارچوب نظری و روش تحقیق

جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری: عرصه‌های روستاشهری، عرصه‌هایی روستایی هستند که در اثر گسترش شهر جزیی از بافت شهر شده و با وسعت یافتن کالبد شهر به انضمام محدوده‌ی شهر درآمده‌اند و در مرحله‌ی گذر و دگرگونی از ماهیت روستا به شهر هستند، برخوردارگانهایی که از در هم آمیختن سیستم‌های شهری، روستایی و طبیعی با پیشروی سکونتگاه‌های انسانی به سوی هم شکل گرفته‌اند. این محدوده‌ها که عموماً از سنت‌های روستایی فاصله گرفته‌اند، بسته به شرایط و پتانسیل‌های طبیعی موجود در محل یا مورد توجه طبقه مرفه قرار گرفته و به مناطق تفرجگاهی تبدیل می‌شوند، امکانات بالای زندگی را به سوی خود جذب می‌کنند اغلب نقطه مقابل آن بوده و به صورت سکونتگاه حاشیه‌ای و یا اسکان غیررسمی در شهر درآمده‌اند که از نظر اجتماعی و اقتصادی ناهمگن هستند و با سرعت بسیار زیاد نیز تغییر می‌کنند (اکبری، ۲۰۱۸: ۱۵۶). جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری حاصل ناپایداری توسعه و به دنبال آن مشکلات کاربری زمین، عدم اتصال کالبدی و عملکردی با بافت پیرامون و شبکه‌ی دسترسی نامناسب و ... است که آن‌ها را به صورت محله‌هایی ایزوله در شهر درمی‌آورد و به صورتی چون جدایی‌های محلی در رابطه با اسکان اقشار اجتماعی و یا جدایی مکان که

با باز تولید ساختارهای طبقاتی باعث گرایش به طبقاتی شدن فضاهای شهری می‌شود، خود را آشکار می‌سازد. این روند در ادامه مانعی برای رشد محله‌های مرفه یا متوسط مجاور خواهد بود که از گسترش محله‌های دیگر به آن سو جلوگیری می‌کنند.

روش‌شناسی: بررسی روش‌های موجود در مطالعات پیشین ثابت می‌کند که تعریف رسمی و همه جانبه‌ای به منظور شناسایی عوامل جدایی‌گزینی فضایی به طور خاص در عرصه‌های روستاشهری وجود ندارد. هم‌چنین یک نتیجه از روش‌ها و شیوه‌های عمل یافت‌شده در تحقیقات تفکیک فضایی این است که اغلب توصیف‌ها و تا حدودی حتی مداخلات، بر ساکنان متمرکز شده است و عموماً به سنجش جدایی‌گزینی بین محلات پرداخته‌اند و تحقیق در مورد محیط فیزیکی و شناسایی عوامل به‌خصوص در نمونه‌های خاص نظیر عرصه‌های روستاشهری کمتر توسعه داده شده است، بر اساس مطالعات پیشین، روش‌های به کار برده شده در تحقیقات را می‌توان به شرح شکل (۱) دسته‌بندی کرد که مقاله‌ی حاضر به لحاظ روش‌شناسی در دسته پنجم تحقیقات قرار گرفته و به منظور تحلیل اسناد موجود از تکنیک تحلیل محتوا بهره گرفته می‌شود؛ بنابراین روش تحقیق در این مطالعه، روش توصیفی مبتنی بر مطالعات اسنادی و روش تحلیلی با بهره‌گیری از تکنیک تحلیل محتوا است.

شکل ۱ دسته بندی روش ها بر اساس تحقیقات جدایی گزینی فضایی

منبع: نگارندگان

به منزله‌ی پایه‌ی اصلی تحلیل تلقی می‌شوند و سرانجام شواهد اعتبار یافته‌ها که به‌منزله‌ی معیار قضاوت نهایی در خصوص مفاهیم برخاسته از تحلیل محتواست (Krippendorff, 2004).

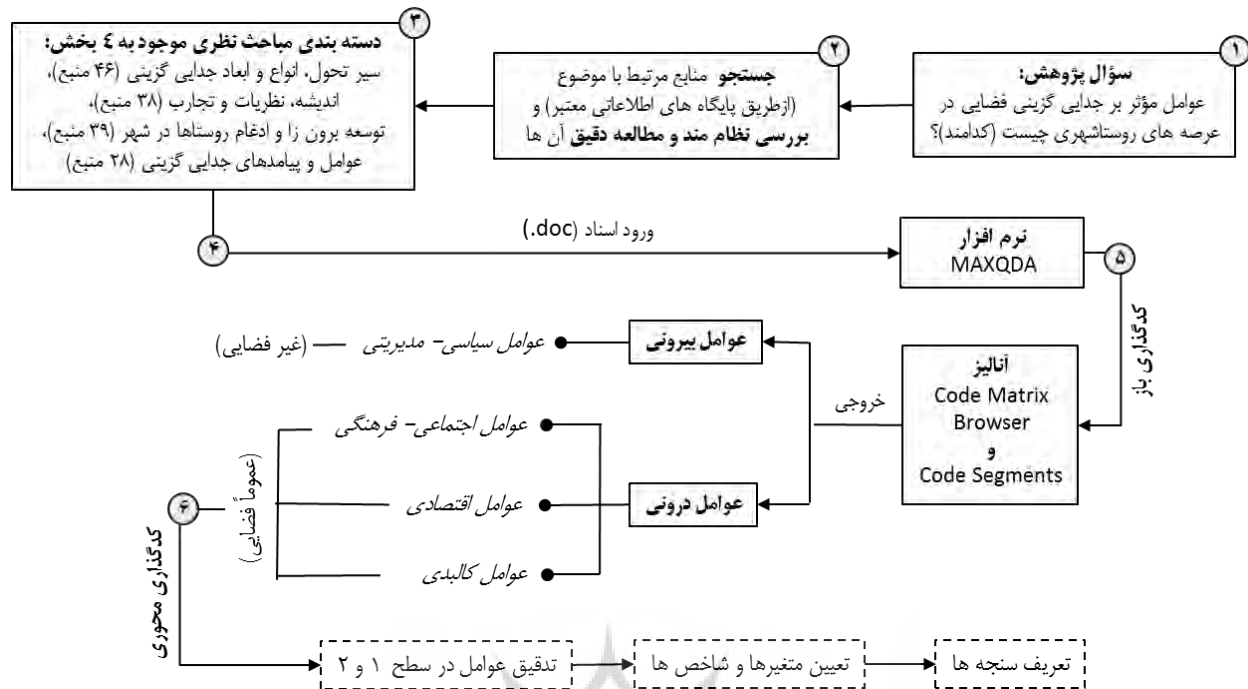
نرم افزارهای رایانه‌ای، نقش به‌سزایی در توسعه‌ی کاربرد تحلیل محتوا در تحقیقات کیفی داشته‌اند. برخی نرم‌افزارهایی که تحلیل محتوا را می‌توان به کمک آن‌ها انجام داد عبارتند از: NVIVO, ATLAS.TI, CAITA, KWALITAN, QUARLUS, MAXQDA, WEFT QDA. در این میان، مکس.کی. دی. ای (MAXQDA) به علت پیشرو بودن در پشتیبانی از زبان‌های مختلف و سازگاری کامل با زبان فارسی و همچنین مزیت‌های دیگر از محبوبیت و کارآمدی بیشتری برخوردار است. از این جهت در این مقاله، بین نرم‌افزارهای فوق، (MAXQDA) مورد استفاده قرار گرفته است. فرآیند انجام تکنیک تحلیل محتوا در این تحقیق در شکل (۲) نشان داده شده است.

تحلیل محتوا، یکی از مهارت‌های عام و مشترک در تحلیل‌های کیفی است (Holloway & Todres, 2003)؛ به همین دلیل، بویاتزیس^۱ (۱۹۹۸) آن را نه روشی خاص، بلکه ابزاری مناسب برای روش‌های مختلف، معرفی می‌کند. ریان و برنارد^۲ (۲۰۰۰) نیز کدگذاری مضامین را فرآیند پیش‌نیاز تحلیل‌های اصلی و رایج کیفی، معرفی می‌کنند تا روشی منحصر به فرد و خاص؛ اما به عقیده براون و کلارک^۳ (۲۰۰۶)، تحلیل محتوا را باید روش ویژه‌ای در نظر گرفت که یکی از مزایای آن، انعطاف‌پذیری است. مرحله‌ی که در ادامه اشاره می‌شود، چارچوبی است مفهومی که پژوهشگر در طول آن نقش خود را ایفا می‌کند، این چارچوب ساده و کلی بوده، فقط چند مفهوم اساسی را در برمی‌گیرد، این مفاهیم شامل الف) متن داده‌ها که در دسترس محقق قرار می‌گیرد. ب) سؤال پژوهش که محقق در جستجوی آن است. ج) بافت انتخابی محقق که به داده‌ها معنی می‌بخشد. د) چگونگی افراز واقعیت با توجه به دانش محقق، استنباط‌هایی که به سؤال تحقیق پاسخ می‌دهند و

³ Braun & Clarke

¹ Boyatzis

² Ryan & Bernard

شکل ۲ فرآیند تبیین عوامل جدایی‌گزینی فضایی عرصه‌های روستاشهری در نرم‌افزار MAXQDA

منبع: نگارندگان

(۲۸ منبع) تقسیم شده و مباحث در قالب ۴ سند وارد نرم‌افزار شده است و با محوریت سؤال تحقیق و با هدف دستیابی به درک جامعی از عوامل مؤثر بر جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری، تحلیل و کدگذاری شده‌اند. از بین تحقیقات موجود قریب به ۹۵٪ تحقیقات را منابع لاتین به خود اختصاص داده‌اند که سهم پژوهشگران چین (به دلیل قرابت بیشتر با موضوع) از سایر کشورها به‌صورت معناداری بیشتر است (حدود ۴۶٪ از کل منابع). کدگذاری در دو مرحله‌ی کدگذاری باز و کدگذاری محوری انجام شده؛ در کدگذاری باز تلاش بر این است که پژوهشگر منظور تولید‌کننده سند را از تک‌تک عبارات آن، استخراج کند. پس از آن کدگذاری محوری بر مبنای تمایزات و تشابهات کدهای باز انجام می‌گیرد. به این شکل که برای مفاهیم تقریباً یکسان یک مقوله تعریف می‌شود و یا یک مفهوم موجود به‌عنوان یک مقوله در نظر گرفته می‌شود و مفاهیمی ذیل آن مفهوم محوری

مطابق با فرآیند فوق، گام اول روش تحلیل محتوا، تنظیم سؤال پژوهش است که در این مطالعه عوامل جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری مورد سؤال قرار گرفته است، در مرحله‌ی دوم، برای دستیابی به پاسخ سؤال تحقیق به بررسی نظام‌مند متون پرداخته شده است و از طریق واژگان کلیدی منتخب، مقالات علمی مورد جستجو و مطالعه دقیق قرار گرفته‌اند. برای دستیابی به این مقالات از پایگاه‌های اطلاعاتی Research Gate, Academia.edu, sage journals, Sid, Science Direct, Google و Scholar, Springer, Taylor & Francis و Elsevier's Scopus database استفاده شده است. پس از استخراج منابع، جهت سهولت در تفسیر و نمایش گرافیکی بهتر، مباحث نظری تحقیقات موجود به ۴ بخش سیر تحول، انواع و ابعاد جدایی‌گزینی (۴۶ منبع)، اندیشه، نظریات و تجارب (۳۸ منبع)، توسعه‌ی برون‌زا و ادغام روستاها در شهر (۳۹ منبع)، عوامل و پیامدهای جدایی‌گزینی

ایران مطرح نیست. مثال دیگری که در مقیاس پایین‌تر می‌توان عنوان کرد در رابطه با ماهیت جدایی‌گزینی است؛ چنانچه، یک محله می‌تواند جدایی‌گزینی اجتماعی داشته باشد ولی به لحاظ کالبدی منسجم باشد و یا برعکس (رفیعیان، علیزاده و تقوایی، ۲۰۱۴: ۴۵۴). نظریه‌های مطرح شده درباره جدایی‌گزینی فضایی نشان می‌دهد که بیشتر به عوامل اجتماعی - اقتصادی ایجادکننده جدایی‌گزینی توجه شده است. در صورتی که، عوامل کالبدی و مدیریت شهری نیز، تأثیر به‌سزایی در جدایی‌گزینی فضایی دارد.

در رابطه با هدف این تحقیق که به دنبال رسیدن به چارچوبی برای تشخیص و تدوین این عوامل در عرصه‌های روستاشهری است باید اذعان داشت که پیچیدگی‌های فضا در عرصه‌های روستاشهری به قدری است که تشخیص عوامل جدایی‌گزینی و برنامه‌ریزی برای کنترل آن را به چالش می‌کشد.

از آنجایی که روابط پایه شهر و روستا تحت تأثیر عوامل اجتماعی، اقتصادی و کالبدی است، هم پیوندی این دو با هم سرآغاز ایجاد دگرگونی‌هایی است که می‌تواند جدایی‌گزینی را در هر یک از ابعاد تقویت یا تضعیف کند. با اندکی واقع‌بینی درمی‌یابیم که شهر همواره تابعی از شرایط سیاسی، حاکمیت مسلط بر آن و نیز محیط پیرامونی خود بوده است و بدین ترتیب، عوامل سیاسی و مدیریتی نیز موضوعیت پیدا می‌کند.

بر اساس تحلیل محتوا در قالب کدگذاری اسناد موجود، ۲۲۵ کد تشخیص داده شده است، در این دسته‌بندی عوامل درونی شامل عوامل اجتماعی-فرهنگی (۶۷ تکرار)، عوامل اقتصادی (۵۸)، عوامل کالبدی (۷۴) هستند و عوامل سیاسی و مدیریتی (۲۶) به‌عنوان عوامل بیرونی در نظر گرفته شده‌اند (شکل ۳) که از این میان، عوامل کالبدی بیشترین درصد را به خود اختصاص داده‌اند (نزدیک به ۳۳٪).

جای می‌گیرند. بر اساس تحلیل محتوا در قالب کدگذاری باز اسناد موجود، ۲۲۵ کد شناسایی شد (خروجی آنالیز Code Matrix Browser و Code Segments) که به دو دسته؛ عوامل بیرونی و عوامل درونی تقسیم شدند: در این دسته‌بندی عوامل درونی شامل عوامل اجتماعی-فرهنگی (۶۷ تکرار)، عوامل اقتصادی (۵۸)، عوامل کالبدی (۷۴) هستند و عوامل سیاسی و مدیریتی (۲۶) به‌عنوان عوامل بیرونی در نظر گرفته شدند. در ادامه، جهت انسجام و دسته‌بندی بهتر عوامل درونی (با اذعان به این نکته که عوامل درونی (اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و کالبدی)، عموماً فضایی هستند؛ به این معنا که، امکان سنجش آن‌ها بر مبنای داده‌های کمی وجود دارد) و قابلیت تحلیل آن‌ها در تحقیقات آتی، پس از کدگذاری باز با استفاده از کدگذاری محوری، عوامل مذکور در دو سطح تعریف شده و مواردی که در تحقیقات از نوع متغیر، شاخص و سنجه بودند، شناسایی و تکمیل شدند و در جداول به‌عنوان زیرمقولات عوامل موردنظر مطرح شدند (جدول ۱، ۲ و ۳ را ببینید). در تحقیقات کیفی، تأیید حداقل دو نفر از متخصصان نیاز است که در این مقاله کدگذاری‌ها توسط سه نفر از متخصصان حوزه‌ی شهرسازی تأیید شده است

۴ یافته‌ها و بحث

بر اساس مرور و کدگذاری مطالعات انجام شده، پدیده جدایی‌گزینی فضایی عوامل متعددی در ابعاد مختلف دارد که در مقیاس‌های گوناگون (کشور، شهر و محله) و بسته به نوع بافت تفاوت‌هایی دارد. جهانی‌شدن و فراگیر شدن اطلاعات، عاملی است که در سطح بین‌المللی مطرح است و بر پراکندگی شهرها و سیستم‌های شهری و روستایی تأثیر گذاشته است. در حیطه کشورها می‌توان به عامل تفاوت نژادی که در آمریکا (تمایز سپاه پوست و سفید پوست) از عوامل جدی جدایی‌گزینی است، اشاره کرد، این در صورتی است که چنین عاملی در

¹ Rafieyan, Alizadeh & Taghvayi

اینکه تأثیر سایر عوامل بسته به موقعیت مکانی روستا متفاوت می‌باشد، به‌عنوان عامل بیرونی محیط بر عوامل درونی نیز در نظر گرفته شده است.

در رابطه با عرصه‌های روستا شهری جدایی‌گزینی فضایی این عرصه‌ها به‌شدت تحت تأثیر موقعیت مکانی روستاها نسبت به شهر است که تفسیر این عامل در دسته‌بندی عوامل کالبدی آمده، اما از حیث

Code System	عوامل و پیامدها	توسعه برون‌زا و ادغام روستاها در شهر	اندیشه، نظریات و تجارب	سیر تحول، انواع و ابعاد جدایی‌گزینی	SUM
د	عوامل سیاسی و مدیریتی	۱۲	۳	۷	۲۶
د	عوامل کالبدی	۱۱	۲۰	۳۱	۶۲
د	عوامل اجتماعی-فرهنگی	۱۵	۲	۲۲	۴۷
د	عوامل اقتصادی	۱۴	۵	۲۳	۴۲
Σ	SUM	۵۲	۳۰	۷۷	۲۰۵

شکل ۳ تعداد تکرار عوامل جدایی‌گزینی فضایی

منبع: نگارندگان بر اساس آنالیز Code Matrix Browser در نرم افزار MAXQDA

واسطه‌ی عرصه‌های روستاشهری، زمینه‌ی پرورش مشکلات اجتماعی و جرم و جنایت می‌شوند و در این حالت تمایل شهر برای ارتباط و اتصال با آن کاهش می‌یابد.

"نحوه‌ی محله‌بندی" نیز که تحت تأثیر نظام مدیریت شهری است، جدایی‌گزینی فضایی را تشدید می‌کند. بر مبنای نتایج برخی از مطالعات، جدایی‌گزینی‌ها مبتنی بر ارتباطات قدرت هستند (D-Schoonraad, 2004: 19) را برای مثال ببینید).

"ساختار و قدرت سیاسی" تعیین کننده‌ی میزان دخالت دولت و مدیران شهری در توزیع فضا و منابع شهری و کنترل نابرابری‌ها است که روی شدت و ضعف جدایی‌گزینی فضایی در شهرها مؤثر خواهد بود. ضعف چنین ساختاری در عرصه‌های روستا شهری نیز می‌تواند جدایی این محلات از سایر نقاط شهر را بیش از پیش تشدید کند. نظریه‌های بسیاری مانند نظریه‌ی تبعیض^۲، علل جدایی‌گزینی فضایی در شهرها را منوط بر "سیاست‌های جدایی‌گزینی" نهادینه‌شده می‌دانند. نحوه‌ی "دخالت دولت" در توزیع درآمد، منابع و فرصت‌ها که از طریق قوانین اعمال می‌شود و یا املاک و مستغلات که از طریق پیام‌های تبلیغاتی خود بر پروژه‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها تأثیر داشته‌اند، در ایجاد

۴/۱ عوامل بیرونی

عوامل سیاسی و مدیریتی: طی تحلیل اسناد در نرم‌افزار، تعداد ۱۰ مفهوم (نظام مدیریت و برنامه‌ریزی (۵ تکرار)، ساختار و قدرت سیاسی (۳)، سیاست‌های جدایی‌گزینی (۲)، مداخلات دولت (۱۰)، نحوه‌ی محله‌بندی (۱)، مدیریت جمعیت (۲)، برنامه‌ریزی شهری (۲) و اجرای پروژه‌های شهری (۱)) در قالب عوامل سیاسی-مدیریتی استخراج گردید که در این بخش تشریح می‌گردد:

در بسیاری از مطالعات (Deffner, 2011) استدلال شده است که "نظام مدیریت و برنامه‌ریزی" نقش مهمی در اجرای طرح‌های شهری، توزیع منابع و مدیریت توسعه‌ی اراضی دارد. ژائو^۱، جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری و تأثیرات منفی آن بر توسعه‌ی شهری را ناشی از فقدان مدیریت می‌داند (Zhao, 2007) که توسعه‌ی نظام‌مند این عرصه‌ها را به چالش کشانده و به عنوان عامل بیرونی به عوامل (درونی) که شکل‌دهنده‌ی جدایی‌گزینی فضایی هستند، دامن زده است. با توجه به این واقعیت که عرصه‌های روستاشهری فاقد مدیریت رسمی هستند، سکونت در این عرصه‌ها، اولین انتخاب برای اغلب سازمان‌های غیرقانونی و افراد خلافکار است و به این

² Discrimination Theory

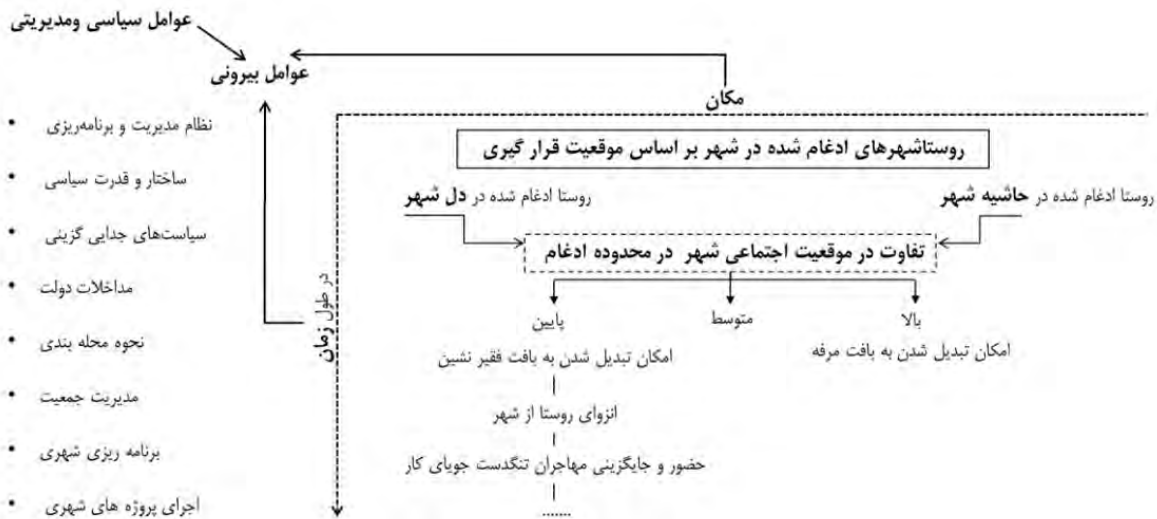
¹ Zhao

در خصوص عوامل بیرونی، علاوه بر مفاهیم مذکور از دو عامل "مکان و زمان" نیز نام برده می‌شود. موقعیت مکانی روستا در جریان ادغام حالت‌های مختلفی خواهد داشت و می‌توان موقعیت قرارگیری آن‌ها را در یکی از سه دسته روستاهای ادغام شده در دل شهر، در حال ادغام در حاشیه شهر و روستاهای پیرامونی شهر طبقه‌بندی کرد. بدیهی است که در هر کدام از این حالت‌ها جدایی‌گزینی و عوامل آن متفاوت باشد منظور از این تفاوت این است که ممکن است در یکی جدایی‌گزینی بیشتر تحت تأثیر عوامل کالبدی باشد و در دیگری عوامل اجتماعی تمایزات را تشدید کرده باشد. علاوه بر جایگاه و موقعیت روستاهای ادغام شده در شهر، عوامل دیگری نیز ویژگی‌های متفاوتی به این روستاها می‌بخشند. برای مثال، می‌توان به تغییر و تحولات روستاها پس از ادغام در شهر و با گذشت زمان اشاره کرد؛ چرا که این تغییر و تحولات در روستاهای گوناگون در اشکال و ابعاد متفاوتی صورت می‌پذیرد. مثلاً یک روستا در جریان شهری شدن ممکن است از بعد کالبدی، دچار تحولاتی شود و این در حالی است که بعضی از روستاها با ادغام در شهر دستخوش دگرگونی فرهنگی می‌شوند و به طور کلی می‌توان گفت هر یک در بعد یا ابعادی خصوصیات شهری را می‌پذیرند و این یکی دیگر از وجوه افتراق فضایی در طول زمان و وابسته به مکان در عرصه‌های روستاشهری است.

شرایط نهادی و بازار دخالت دارند و از این طریق جدایی‌گزینی فضایی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. عدم توانایی دولت برای ایجاد قیمت مناسب برای استفاده از زمین و توزیع خدمات در عرصه‌های روستاشهری، باعث تفکیک فضایی این عرصه‌ها از دیگر مناطق شهر شده است.

"مدیریت جمعیت" به عنوان کنترل‌کننده‌ی جدایی‌گزینی مطرح است و بر بروز، شدت و ضعف آن تأثیرگذار خواهد بود. در ادامه می‌توان به نقش برنامه‌ریزان شهری در ایجاد و تقویت جدایی‌گزینی‌های فضایی و اجتماعی و تفاوت در سطح زندگی شهروندان اشاره کرد: به طوری که، اغلب، جدایی‌گزینی فضایی ناشی از شکست "برنامه‌ریزی شهری" در مواجهه با روند توسعه‌ی شهری است؛ چرا که غالباً سعی در حل مشکلات کوتاه‌مدت شهری داشته و برای طبقات درآمدی بالا، برنامه‌ریزی صورت گرفته در صورتی که به قشر پایین جامعه و مناطق جدا افتاده و روستاهای ادغام شده در شهر کمتر توجه شده و برنامه‌ریزی هدفمندی صورت نگرفته است. "پروژه‌های شهری" نیز به عنوان آخرین مفهوم، عموماً در مناطقی که سودآوری بیشتری داشته باشند، اجرا می‌شود و در بسیاری از مواقع از عرصه‌های روستاشهری غفلت می‌شود و بدین ترتیب باعث اختلال در روند توسعه‌ی نظام‌مند آن‌ها شده و جدایی‌گزینی این عرصه‌ها را تشدید می‌کند.

شکل ۴ عوامل بیرونی جدایی‌گزینی فضایی در عرصه

منبع: نگارندگان

۴٫۲ عوامل درونی

عوامل اجتماعی-فرهنگی: عوامل اجتماعی-فرهنگی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر جدایی‌گزینی فضایی در شهرها است. باید توجه داشت که نابرابری‌های اجتماعی، شکل دهنده‌ی جدایی‌های مکانی است؛ مهاجرت‌های روستا شهری و به دنبال آن گسترش شهر و پیامدهای ناشی از آن نیز تا حد زیادی تحت تأثیر ساختار اجتماعی جامعه است. البته نمی‌توان گفت که افراد در همسایگی‌های مجزا، لزوماً محروم هستند چرا که برای پیش‌بینی نتایج، باید پروفایل اجتماعی جمعیت را نیز در نظر گرفت بالأخص در عرصه‌های روستاشهری که به لحاظ بافت اجتماعی تفاوت‌هایی با شهر دارند. این عوامل متأثر از ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی مردم می‌باشند. به این دلیل که مردم مکان زندگی خود را بر اساس تمایلاتی که ناشی از فرهنگ و ویژگی‌های اجتماعی‌شان است، انتخاب می‌کنند و عموماً تمایل به همسان‌گزینی دارند. در مورد عرصه‌های روستاشهری این موضوع که تا چه اندازه ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی روستا، پذیرای شرایط شهری شدن است در سرنوشت آن به عنوان یک بافت مسئله‌دار و جدا افتاده یا به‌عنوان یکی از محلات

متوسط و خوب شهر تأثیرگذار است. بر اساس تحلیل اسناد موجود، ۶۷ کد مستخرج در قالب ۱۵ مفهوم ذیل این دسته از عوامل قرار گرفته که به شرح زیر تبیین می‌گردد:

شهرها ابتدا به ساکن از طریق الگوهای مکانی ایجاد می‌شوند و به مرور شاهد درجاتی از انسجام و جدایی در ساختار خود هستند که این امر خود متأثر از مصادیق فرهنگی خواهد بود. جبرگرایی فرهنگی حاکم بر عرصه‌های روستاشهری از عوامل جدایی این عرصه‌ها از سایر محلات شهر است (تفاوت‌های فرهنگی / ۷ تکرار). افزایش نابرابری‌های اجتماعی، جدایی‌گزینی فضایی را شدت می‌بخشد. پژوهش‌ها در زمینه‌ی ارتباط جدایی‌گزینی فضایی با نابرابری اجتماعی نشان می‌دهند که تفاوت زندگی اجتماعی درون عرصه‌های روستاشهری به جدایی این عرصه‌ها از شهر منجر شده است (نابرابری‌های اجتماعی / ۱۱). تعدادی از مطالعات (Schnell and Yoav, 2001: 77; Romero et al, 2012: 468) نشان می‌دهد که نزول محیط‌های شهری چه از منظر اجتماعی و چه از منظر فضایی به‌طور برابر در سطح یک کلانشهر صورت نمی‌گیرد. درواقع از منظر محیطی، گروه‌های ثروتمندتر تمایل دارند که در نواحی با کیفیت هوای

با عنوان "نظریه‌ی طبقاتی"^۴ و "نظریه‌ی جداسازی خود"^۵، جدایی‌گزینی فضایی را نتیجه اولویتهای محل سکونت می‌داند (Falah, 1996: 824) (اولویتهای محل سکونت/۲).

تراکم جمعیت به‌عنوان یکی دیگر از عوامل جدایی‌گزینی فضایی را می‌توان بر اساس رویکرد نو شهرگرایی^۶ تفسیر کرد. برای نو شهرگرایان؛ تراکم پایین و توسعه‌ی حومه‌ی شهر که مسکن را از دفاتر و خرده‌فروشی‌ها جدا می‌کند و وابستگی به اتومبیل را افزایش می‌دهد؛ نه تنها هزینه‌های زیرساختی و زیست‌محیطی را افزایش می‌دهد، بلکه به کاهش کیفیت زندگی و جدایی‌گزینی فضایی منجر می‌شود. هر چه تراکم در فضای عمومی بیشتر باشد به این معناست که افراد بیشتری از محله‌های دیگر به آنجا می‌آیند و تفکیک کمتر است. نتایج تحقیقات (رجوع کنید به Haque, Das & Patel, 2018) نشان می‌دهد که تراکم در مرکز شهر بیشتر از تراکم در فضاهای عمومی حومه‌ی شهر و روستاهای ادغام شده در شهر است (تراکم جمعیت/۲). مفهوم بعدی از بطن رویکرد اکولوژی انسانی^۷ (بوم‌شناسی انسان محور) بیرون می‌آید؛ بارزترین ویژگی این رویکرد، تأکید آن بر شهر به‌عنوان یک سازمان اجتماعی با رفتارهای فردی که توسط "مبارزه برای زندگی" اداره می‌شدند، بود؛ زمانی که بر اساس نظریه‌ی داروینیسم^۸ فضای شهری به‌عنوان جایی مطرح شد که مناسب‌ترین گروه‌های اجتماعی می‌توانند در نزاع برای بهترین سکونت، پیروز شوند. تعدادی از محققان نیز استدلال کرده‌اند که جدایی‌گزینی فضایی ناشی از سیاست‌ها و تلاش‌های جمعی برای حذف اقلیت‌ها و خانوارهای کم‌درآمد بوجود می‌آید. این جریان در کشورهای در حال توسعه، باعث بیرون راندن خانوارهای کم‌درآمد و سکونت آن‌ها در حومه و روستاهای پیرامون شهر می‌شود (رقابت بین گروه‌های اجتماعی/۶).

بهتر، با تأثیرپذیری کمتر از دما، با امکانات و تسهیلات شهری بیشتر و همچنین هرچه دور از آلودگی‌ها و معضلات شهری سکنی گزینند. بر اساس نظریه‌ی پیچ^۱ (۱۹۹۹) با‌عنوان مدل کثرت‌گرایی نیز، جدایی‌گزینی فضایی گروه‌ها در طول زمان همواره بالاست و یک گروه ثروتمند و پردرآمد، کم و بیش حالت جدایی‌گزینی خود را حفظ خواهند کرد (تمایل ثروتمندان/۵). در کشورهای در حال توسعه برعکس کشورهای غربی نظیر آمریکا و اروپا، بیشتر ثروتمندان ترجیح می‌دهند در مرکز شهر زندگی کنند؛ بنابراین، عرصه‌های روستاشهری در کشورهای در حال توسعه، عموماً محل اسکان اقشار کم‌درآمد شده و به این واسطه به تفکیک فقیر و غنی در شهر از طریق جدایی محلات دامن زده شده است. متأثر از این عامل، عوامل دیگری شکل می‌گیرند چنانچه مکتب دوم شیکاگو، منطق توزیع فضایی را منشأ یافته از منطق و الگوی توزیع اجتماعی می‌داند؛ به طوری که، افزایش در طبقه‌بندی اجتماعی، به خصوص در تشکیل گروه‌های محروم و یا ثروتمند، بازتاب فضایی در افزایش جدایی‌گزینی دارد. توزیع نامناسب جمعیت در سطح شهر و سکونت مهاجران و افراد کم‌درآمد در عرصه‌های روستاشهری نمودی از جدایی این قشر جامعه در حومه شهر است (توزیع و طبقه‌بندی اجتماعی/۸).

بر اساس "نظریه‌ی انتخاب"^۲ و تعدادی از نظریه‌های دیگر، انتخاب آزاد گروه‌های اجتماعی به صورت ارادی و بر مبنای ترجیحات آن‌ها به جدایی‌گزینی فضایی بین انواع محلات منجر می‌شود که نقطه مقابل این جریان یعنی سکونت اجباری گروهی از جمعیت در روستاهای حومه‌ی شهر نمود منفی جدایی‌گزینی در عرصه‌های روستاشهری کشورهای در حال توسعه را تبیین می‌کند (انتخاب آزاد/ اجباری گروه‌ها/۲). فلاح^۳، با اشاره به دو نظریه

⁵ Self Segregation Theory

⁶ New Urbanism Approach

⁷ Human Ecology Approach

⁸ Darwinism Theory

¹ Peach

² Choice Theory

³ Falah

⁴ Class Theory

از خویشان نیز در رفتارها و تصمیم‌گیری‌های شکل دهنده‌ی جدایی‌گزینی‌ها تأثیرگذار است (نیازها/۵). افراد دارای اعتماد یا افراد با مدارای اجتماعی بیشتر، به احتمال زیاد از میان گروه‌های مختلف و متفاوت دوستانی برمی‌گزینند، اما افراد بی‌اعتماد از چنین ارتباطها و تعامل‌هایی با افراد گروه‌های دیگر پرهیز می‌کنند. اعتماد بیشتر به گروه خودی و برقراری تعاملات بیشتر به صورت انحصاری که امری طبیعی است، موجب احتمال انتخاب محل زندگی تفکیک شده از گروه‌های دیگر می‌شود (اعتماد به دیگران/۲). روستاهایی که طی سالیان دراز با حفظ روابط و پیوندهای متقابل در جوار شهرها به حیات خود ادامه دادند، امروزه به محله‌هایی از شهر تبدیل شده‌اند، اما این سکونتگاه‌ها به دلیل نداشتن همبستگی اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی-کالبدی با شهر با مسائل ناشی از آن از جمله جدایی‌گزینی فضایی مواجه هستند (عدم همبستگی/ ۱).

یکی دیگر از علل اجتماعی جدایی‌گزینی و به خصوص شکل‌گیری عرصه‌های روستاشهری، تابع مهاجرت‌ها در حجم گسترده و سکونت قشر مهاجر و غیربومی است که این عامل به‌خودی‌خود تقویت‌کننده گسترش شهر و ادغام روستاها در شهر و جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری است (مهاجرت/۶). آندرسون و همکاران^۱ (۴۷، ۲۰۰۳) معتقد هستند برای برخورداری از محله‌های پایدار، اشغال زمین توسط طبقات اجتماعی همسان ضروری است. باید توجه داشت که این عامل هر چند باعث پایداری محلات غنی شود، عکس آن را نیز تشدید می‌کند و به ناپایداری حاصل از جدایی عرصه‌های روستاشهری فقیرنشین نیز منجر می‌شود (همسان‌گزینی/۸). محققان دیگری (مانند Caner & Bolen, 2013) از ارتباط بین فضا و رفتار به مطرح کردن رویکردهای قطعی^۲ در ارتباط با جدایی‌گزینی فضایی پرداختند؛ به عبارت دیگر، الگوهای رفتار مردم مسئول وضعیت شهری خودشان است و جدایی‌گزینی نتیجه‌ای از اولویت‌های فردی، ادراکات، تصمیمات و انتخاب‌ها است (الگوهای رفتاری/۲). ضمن اینکه، نیاز به قلمرو، هویت، امنیت و مراقبت

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

² Deterministic Approach

¹ Anderson et al

جدول ۱ (کدگذاری محوری) عوامل، متغیرها، شاخص‌ها و سنجه‌های اجتماعی جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری

عوامل / مقوله		زیر مقولات	
سطح ۱	سطح ۲	شاخص	سنجه
تمایل ثروتمندان	انتخاب آزاد گروه‌ها	اولویت‌های محل سکونت	وضعیت تأهل
			تعداد افراد خانواده
جامعه‌محور	توزیع و طبقه‌بندی اجتماعی	تراکم جمعیت	درآمد متوسط خانوار و قدرت خرید
			محل اشتغال
			سبک زندگی
			تعداد طبقه
رقابت بین گروه‌های اجتماعی	نابرابری‌های اجتماعی- فرهنگی	ویژگی‌های مسکن	تعداد اتاق
			مالکیت
			قیمت زمین
			تراکم جمعیت خالص در روستاشهر
الگوهای رفتاری	ویژگی‌های اجتماعی فرهنگی	تراکم جمعیت	تراکم جمعیت ناخالص در روستاشهر
			تراکم جمعیت در فضای عمومی
			افراد بالای ۲۴ سال بدون مدرک دیپلم (%)
			افراد دارای تحصیلات عالی (مرد و زن) (%)
نیازها	مهاجرت	رفاه اجتماعی	نسبت مهاجرت خالص به کل جمعیت روستاشهر (%)
			نرخ خانوارهای فقیر در عرصه روستاشهری
			درصد مالکیت خودرو
			نسبت مدارس ابتدایی و دبیرستان به هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت
همسان گزینی	همبستگی اجتماعی	-	نسبت خدمات بهداشت و درمان به هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت
			نسبت زیرساخت‌های ورزشی و هنری به هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت
			اولویت‌های فردی، ادراکات، تصمیمات و انتخاب‌ها
			قلمرو، هویت، امنیت و مراقبت از خویشان
			اعتماد
			حس تعلق

منبع: نگارندگان بر مبنای تحلیل محتوا (کدگذاری محوری در نرم افزار MAXQDA) منابع مختلف

آسیب‌پذیرترین مناطق زندگی می‌کنند، بالا است و این افراد اغلب به‌طور گسترده از جامعه خارج می‌شوند (بیکاری/۲). موقعیت‌های شغلی می‌توانند بر جدایی‌گزینی فضایی و نحوه‌ی شکل‌گیری آن مؤثر باشند: مرکز شهر به‌وضوح دارای بالاترین میزان دسترسی به محل اشتغال است (جدایی‌گزینی کمتر) و مناطق حومه و عرصه‌های روستاشهری دسترسی کمتری به اشتغال درون شهر دارند و از این بابت دشوار می‌توانند به یکپارچگی ادغام در شهر برسند (موقعیت‌های شغلی/۳).

بر اساس تجربه‌ی کشور هند، یکی از علل جدی جدایی‌گزینی فضایی در این عرصه‌ها، فقر شدید است. در تعدادی از پژوهش‌ها (Borsdorf et al., 2016)، مفهوم فرصت زندگی برای درک نقش تفکیک و تمرکز فضایی فقر مورد توجه قرار گرفته و این امر نتیجه عدم وجود فرصت‌های زندگی در مناطق شهری جداشده و روستاهای پیرامون شهر، تلقی می‌شود. تحقیقات همچنین دریافته‌اند که جدایی‌فیزیکی مناطق فقیر از زندگی اقتصادی شهر به معنی عدم وجود پتانسیل برای ادغام اقتصادی در جامعه است؛ بنابراین، فقر عامل مؤثری بر جدایی‌گزینی در عرصه‌های روستاشهری که معمولاً مرکز سکونت گروه‌های کم درآمد است، خواهد بود (فقر/۷). برخی از محققان بر این باورند که چیدمان خانوارها در محلات بر اساس سطوح درآمدی آنهاست؛ کاهش بودجه‌ی دولت و کاهش درآمد، باعث تمرکز گروه کم درآمد در حاشیه‌ی شهر و شکل‌گیری عرصه‌های روستاشهری می‌شود. اشتغال عرصه‌های روستاشهری در کشورهای درحال توسعه توسط افراد کم‌درآمدتر به تجمع مشکلات و آسیب‌های شهری منجر شده و تدریجاً موجب به وجود آمدن اقلیت‌های اجتماعی می‌شود و تفکیک فضایی این عرصه‌ها از سایر نقاط شهر را به دنبال دارد و سکونت در این مکان‌های مجزا (عرصه‌های روستاشهری) به واسطه‌ی تبعیض اجباری ناشی از درآمد پایین، تأثیرات منفی زیادی را بر زندگی

عوامل اقتصادی: ساختار اقتصادی جامعه‌ی شکل‌دهنده‌ی شکاف‌های طبقاتی و جدایی‌گروه‌ها از یکدیگر است و به نابرابری اجتماعی و جدایی‌گزینی فضایی افراد در سطوح بالا و پایین طبقه اجتماعی منجر می‌شود. اگر در نواحی مشخصی از شهر که توسط افراد کم‌درآمدتر اشغال شده، تجمع مشکلات و آسیب‌های شهری صورت گیرد، تدریجاً موجب به وجود آمدن اقلیت‌های اجتماعی می‌شود و تفکیک فضایی این مناطق از سایر نقاط شهر را به دنبال دارد. عرصه‌های روستا شهری در ایران که عموماً به‌واسطه‌ی مهاجرت گروه‌های کم‌درآمد شکل گرفته‌اند، از چنین قاعده‌ای مستثنی نیستند. تفکیک فضایی در حاشیه‌ی شهرها و روستاهایی که در جریان توسعه با شهر ادغام می‌شوند، عمدتاً شامل جدایی‌جوامع غنی از جوامع محروم است. بر اساس تجارب کشورهای آسیایی (نظیر چین، هند و ایران) شکاف ثروت روزافزون در درون جمعیت شهری و فضای شهری به‌خودی‌خود منجر به حاشیه‌نشینی و جدایی‌گزینی فضایی که نمود آن ایجاد فضاهای ویژه و غیرقابل دسترس در شهرها (بالأخص در حاشیه‌ی شهر و عرصه‌های روستاشهری) می‌شود (شکاف طبقاتی/۹). تغییر ساختار اقتصادی و به دنبال آن تغییر در بازار کار به‌عنوان یکی از عوامل مهم در تغییر ساختار اجتماعی فضایی و گسترش بخش خدمات، قطبی شدن اجتماعی فضایی را به وجود می‌آورد که با جدایی‌فضایی مشاغل مختلف و گروه‌های درآمدی متفاوت مشخص می‌شود (تغییرات ساختار اقتصادی و اشتغال/۲).

ویلسون^۱ یک رویکرد بسیار جالب درباره شکل‌گیری طبقه ضعیف دارد؛ او تأکید می‌کند که طبقه پایین‌شهر از افرادی تشکیل شده که در بیکاری و کم‌کاری مداوم بوده و در فضایی جداشده زندگی می‌کنند (Wilson, 1987). تجارب جهانی نیز نشان می‌دهد که نرخ بیکاری در افرادی که در

¹ Wilson

انباشت سرمایه تحت تأثیر قیمت زمین است و قیمت اراضی حاشیه‌ی شهر در کشورهای درحال توسعه معمولاً پایین‌تر از بخش‌های دیگر شهر است و موجب هجوم اقشار کم درآمد به این نواحی می‌شود. از دیدگاه ساباتینی^۱ (۲۰۰۶) ساختار قیمت زمین با توجه به کاربری زمین و اقدامات توسعه‌دهندگان آن (عمومی، خصوصی و غیررسمی) همان چیزی است که باعث ایجاد سطوح بالاتر جدایی‌گزینی در مقیاس شهر می‌شود. ارزش زمین به علت تفاوت در هزینه‌های رفت‌وآمد و افزایش تفاوت در ترکیب خدمات عمومی و عدم تمرکز امکانات طبیعی در مناطق مختلف به‌طور فزاینده‌ای متفاوت می‌شود که منجر به تمایز بیشتر محله‌های مسکونی شده و در نهایت، این ارزش زمین است که روی جدایی‌گزینی تأثیر می‌گذارد (اقتصاد زمین/۵).

ساکنان تحمیل می‌کند (درآمد/ ۱۳). در چنین شرایطی نیروها و نظام بازار نیز به‌عنوان یک عامل اقتصادی که سازوکار تولید، توزیع و روابط طبقاتی ناشی از آن را شکل می‌دهند، می‌تواند بر شدت و ضعف جدایی‌گزینی فضایی مؤثر باشند (نیروها و نظام بازار/ ۲) که به‌خودی‌خود موجب به وجود آمدن دو نیروی "عملکرد رقابتی بازار زمین/۴" و "دسترسی گروه‌ها به بازار مسکن/۴" نیز می‌شود.

یکی دیگر از دلایل جدایی‌گزینی فضایی در شهرها تولید یا انباشت سازمان نیافته سرمایه‌داری است و گرایش سرمایه به تمرکز موجب مغفول ماندن محله‌های حاشیه‌ی شهر و تشدید جدایی‌گزینی در آن‌ها شده است (انباشت سرمایه/۳). عقلانیت اقتصادی خانوارها و گرایش به

جدول ۲ (کدگذاری محوری) عوامل، متغیرها، شاخص‌ها و سنجه‌های اقتصادی جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری

عوامل / مقوله		زیر مقولات	
سطح ۱	سطح ۲	متغیر	شاخص
شکاف طبقاتی	تغییرات ساختار اقتصادی و اشتغال	ویژگی‌های اشتغال و نیروی کار	سنجه نرخ اشتغال نرخ بیکاری موقعیت‌های شغلی درآمد متوسط خانوار نسبت صاحبان اجاره (نسبت مستأجران/ مالکان)
نیروها و نظام بازار	عملکرد رقابتی بازار زمین	ساختار اقتصادی درآمد و قدرت خرید	قیمت زمین اقتصاد زمین

منبع: نگارندگان بر مبنای تحلیل محتوا (کدگذاری محوری در نرم افزار MAXQDA) منابع مختلف

در قالب ۱۷ مفهوم بیشترین درصد از عوامل (معادل یک سوم (۳۳٪)) را در جدایی‌گزینی فضایی

عوامل کالبدی: منظور از عوامل کالبدی، ساخت کالبدی روستاشهر به‌منظور سکونت، اشتغال، تأسیسات و تجهیزات و امکانات هستند. بر اساس تحلیل اسناد موجود، این دسته از عوامل با ۷۴ کد

^۱Sabatini

جهش توسعه‌ی شهر زمانی اتفاق می‌افتد که توسعه‌دهندگان تصمیم می‌گیرند تا روستاها و زمین‌های ارزان‌تر حاشیه‌ی شهر را بجای زمین‌های خالی پرهزینه‌تر داخل شهر توسعه دهند و به شهر نزدیک کنند که منجر به توسعه پراکنده و کم تراکم و در نتیجه، جدایی‌گزینی فضایی می‌شود (جهش توسعه/۲).

دوگانگی بین روستا و شهر (Wang & Wu, 2009) در یک مکان و در همسایگی بسیار نزدیک به هم، کششی فزاینده را در شهری شدن روستا ایجاد می‌کند. سازمان فضایی روستا به گونه‌ای تغییر شکل، رشد و توسعه پیدا می‌کند که از یک سو خصوصیات سنتی خود را حفظ و از سویی دیگر، بسیاری از شاخص‌های شهری شدن را در خود پذیرفته است (Neal, 2003). این تغییر شکل روستا به شهر که اغلب بدون برنامه اتفاق می‌افتد به واسطه‌ی دوگانگی سیستم زمین شهر و روستا و تفاوت در ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی (شهر با اجتماعی مدرن و پیچیده و روستا با اجتماعی سنتی) و اقلیمی باعث تفکیک فضایی این عرصه‌ها از محلات پیرامون و دیگر نقاط شهر می‌شود. به اعتقاد میچلینی و پینتوس^۵ (۲۰۱۵) روستاهایی که در فرآیند توسعه با شهر ادغام شده و ساکنانشان به صورت "گروه‌های خودجداشده"^۶ درآمده‌اند، نه تنها چشم‌انداز شهر را با ویژگی‌های خاص خود تغییر داده‌اند، بلکه سناریوهای جدید شهری ایجاد کرده‌اند (Jos E Micheline & Pintos, 2015) که در آن نزدیکی‌های فیزیکی بین گروه‌های اجتماعی به طور طبیعی منجر به همزیستی مجزا می‌شود که توسط مرزهای فیزیکی (طبیعی/۱) (رودخانه و کوه و غیره) و مصنوعی/۱ (بزرگراه، راه‌آهن و مانند آن)) مناطق را با موقعیت‌های مختلف اجتماعی و مکانی تقسیم می‌کند (ادغام روستاها در شهر/۳). جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری معمولاً از طریق (اتصال به محله‌های کم‌توان/۱) ایجاد می‌شود و

عرصه‌های روستاشهری به خود اختصاص می‌دهند. در ادامه تحلیل این عوامل به تفصیل بیان می‌شود: "الگوهای فضایی" روابط اجتماعی را منعکس می‌کند و روابط اجتماعی جدایی‌گزینی‌ها را تعریف می‌کند. تفسیر فضاهای شهری از طریق شبکه‌های مکانی-فضایی آن‌ها در تئوری چیدمان فضا^۱ نیز، گویای آن است که شهرها ابتدا به ساکن از طریق الگوهای مکانی ایجاد می‌شوند و به مرور شاهد درجاتی از انسجام-جدایی در ساختار خود هستند (الگوهای فضایی/۶). بیل هیلیر و لورا ووقان^۲ (۲۰۰۷) معتقدند "فرم فضایی" نیز باید به‌عنوان عاملی مؤثر در شکل‌گیری الگوهای هم‌پیوندی و جدایی فضایی در نظر گرفته شود (فرم فضایی/۱). کلیه "تحولات فضایی" از قبیل؛ گسترش شهر، به هم پیوستن شهرها و روستاها و تحولات ساختاری شهر به لحاظ شبکه معابر و ... نیز بر اشکال نابرابری و نوظهور جدایی‌گزینی تأثیر دارند (تحولات فضایی/۳).

شهرهای تک عملکردی، پراکنده و حومه‌ی شهرها که تکیه بر حمل و نقل خصوصی دارند و استفاده‌ی خصوصی از فضا را ترویج می‌کنند، بخش‌های درآمدی متنوعی در مناطق شهری به وجود می‌آورند و به شکل‌گیری مفهوم بالا شهر و پایین‌شهر منجر شده و از این طریق جدایی‌گزینی در شهرها را افزایش می‌دهند. به دنبال پراکندگی شهری، روستاها و زمین‌های اطراف شهر اشغال شده و به‌صورت تکه‌تکه با تراکم جمعیتی تصادفی با شهر ادغام می‌شوند. این تکه‌تکه بودن نمودی از جدایی‌گزینی فضایی است. (گسترش و پراکنده روی شهری/۲۶). گوردون و ریچاردسون^۳ (۱۹۹۷)، گسترش شهری را به‌عنوان جهش توسعه (قورباغه‌ای)^۴ تعریف کرده‌اند که یک الگوی متداول شهرنشینی با تکه‌هایی از اراضی توسعه‌یافته است که به‌طور گسترده‌ای از یکدیگر و از مرزهای مناطق شهری به رسمیت شناخته شده، جدا شده‌اند.

⁴ leap-frog

⁵ Micheline & Pintos

⁶ Self-segregated groups

¹ Space Syntax Theory

² Bill Hillier and Laura Vaughan

³ Gordon & Richardson

عواملی است که باعث ارزش متفاوت زمین شهری شده و به جدایی‌گزینی‌های گروه‌های انسانی دامن می‌زند (Firman, 2004: 354). به نقل از Larbi, 2013-212؛ بنابراین، می‌توان این‌گونه استدلال کرد که کمبود و نابرابری در توزیع خدمات در روستاهای ادغام شده در شهر باعث تشدید جدایی‌گزینی این عرصه‌ها شده است (الگوی توزیع مراکز خدماتی و کاربری‌ها ۵). همچنین، زیرساخت‌های ناقص در عرصه‌های روستاشهری با توجه به عدم وجود سیستم مدیریت شهری توسعه و ساخت‌وساز را در این عرصه‌ها محدود کرده و جدایی‌گزینی را تشدید می‌کند (فقدان زیرساخت‌های شهری/۲). تحلیل مطالب نشان می‌دهد که پژوهشگران و متخصصان امر از شبکه دسترسی و حمل و نقل نیز به‌عنوان عاملی مهم در تفکیک عرصه‌های روستاشهری صحبت کرده و بیان داشته‌اند که روستاها و مناطق حاشیه شهر به دلیل سیستم دسترسی نامناسب از انسجام و یکپارچگی کمتری در اتصال به شهر برخوردارند (مسیرهای حمل‌ونقل و دسترسی/۱). به‌طور خاص، تأمین و حفظ کیفیت خدمات حمل‌ونقل عمومی در حومه‌های پراکنده و بافت‌ها و سکونتگاه‌های روستایی ادغام‌شده در شهر می‌تواند منجر به بروز خطر جدی جدا افتادن این نواحی شود؛ مردمی که در عرصه‌های روستاشهری زندگی می‌کنند، باید کاملاً متحرک باشند تا بتوانند در بازار کار شرکت کنند. این محدودیت حرکت آن‌ها را به‌شدت به حمل‌ونقل عمومی یا خصوصی وابسته می‌کند که این مناطق را به مکان‌های بیشتر برای اشتغال متصل کند و ضعف در سیستم حمل‌ونقل عمومی باعث اختلال در این جریان و جدایی این عرصه‌ها از مرکز شهر می‌شود (کمبود و کیفیت پایین خدمات حمل‌ونقل عمومی/۲).

(خصوصیات مورفولوژیک بافت پیرامونی/۱) وجه افتراق این بافت‌ها در میزان کنش با شهر است (اکبری و قادریان، ۲۰۱۳: ۶۳۷). به‌طورکلی در جهان، شهرهای بزرگ بیشتر دچار جدایی‌گزینی شده‌اند. در مقیاس پایین‌تر در فرآیند ادغام روستاها در شهر نیز، روستاهایی که بزرگ‌ترند دیرتر به ادغام کامل در شهر می‌رسند و به لحاظ کالبدی-فضایی جدایی بیشتر نسبت به روستاهای کوچک‌تر دارند (اکبری، ۲۰۱۸: ۲۷۲). (اندازه/مقیاس/۲). به عقیده‌ی لگبای^۱ (۲۰۱۵) شکل فعلی شهرها جدایی‌گزینی بیشتر در آن‌ها را به وجود می‌آورد چراکه فرآیندهای موجود در آن‌ها لزوماً با تمایلات به جدایی‌گزینی مانند افزایش پراکنده‌رویی و تمرکززدایی و همچنین اقدامات آشکار برای فاصله‌گذاری بین فقیر و غنی (مانند دیوارکشی و محصور کردن) مرتبط نیست. شکل شهری افراد را به افراد دیگر و امکانات خاص مربوط می‌کند و این شامل فضای عمومی است چون فضای عمومی به عنوان میانجی چنین روابطی دیده می‌شود. فضای عمومی در عرصه‌های روستاشهری می‌تواند هسته روستا باشد (شکل شهر/۳).

موقعیت مکانی نامناسب نسبت به شهر زمینه‌ی بروز جدایی‌گزینی فضایی را مهیا می‌کند. در مورد عرصه‌های روستا شهری، موقعیت مکانی روستا نسبت به شهر (بالا یا پایین شهر باشد، در حاشیه قرار گرفته باشد و یا با گذشت زمان در دل شهر جای گرفته باشد) در میزان شدت و ضعف جدایی‌گزینی فضایی در این عرصه‌ها، بسیار مهم و مؤثر است (موقعیت مکانی/۷). برخی از گروه‌ها در جامعه به طور فزاینده‌ای از طریق موانع دسترسی به خدمات روزمره و حیاتی، مانند مکان‌های اشتغال، مراقبت‌های بهداشتی و فروشگاه‌ها از جامعه خارج می‌شوند. الگوی توزیع مراکز خدمات شهری از جمله

¹ Legeby

جدول ۳ (کدگذاری محوری) عوامل، متغیرها، شاخص‌ها و سنجه‌های کالبدی جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستاشهری

عوامل / مقولات		زیر مقولات	
سطح ۱	سطح ۲	متغیر	شاخص
تحوالات فضایی	گسترش و پراکنده روی شهری	نوع استفاده از زمین	شدت توسعه
	ادغام روستاها در شهر		میزان سطوح ساخته‌شده (%)
	جهش توسعه		نسبت مساحت اراضی بایر به مساحت کل روستاشهر (%)
	مکان	موقعیت مکانی	فاصله متوسط از مرکز شهر (کیلومتر)
			فاصله متوسط از ایستگاه اتوبوس (کیلومتر)
			مساحت روستاشهر (متر مربع)
			دسترسی به فضای عمومی (پارک‌ها و ...)
	فرم فضایی	خصوصیات مورفولوژیکی	میزان اتصال: تعداد نقاطی که یک نقطه به طور مستقیم با نقاط دیگر برقرار می‌کند.
			این شاخص درجه کنترل دسترسی یک فضا به فضاهای همسایه بلافاصله را اندازه‌گیری می‌کند.
الگوهای فضایی		کنترل	
			تعداد نقاط اتصال بین خط مبدأ و مقصد: با عمق بیشتر، نفوذپذیری فضا کمتر و جداافتادگی بیشتر
			کاربری مجاور
			همسایگی
			توزیع
			سطح و سرانه کاربری‌های مورد نیاز محله کاربری‌ها
			الگوی توزیع کاربری‌ها و خدمات
			اتصال به محله‌های (کم‌توان) پیرامون
			الگوی شبکه معابر

منبع: نگارندگان بر مبنای تحلیل محتوا (کدگذاری محوری در نرم افزار MAXQDA) منابع مختلف

۵ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

روستاهای پیرامون می‌شود، ظهور و بروز بیشتری پیدا می‌کند و منجر به افزایش هزینه‌های استقرار زیرساخت‌ها، ارائه‌ی خدمات و سطوح نابرابری اجتماعی می‌شوند. روستا و شهر به‌عنوان دو نظام عملکردی مجزا بعد از ادغام در یکدیگر پیامدهای

نتایج حاصل از تحلیل پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه جدایی‌گزینی فضایی نشان می‌دهد، این پدیده در اثر رشد و گسترش شهرها که منجر به ادغام

نمی‌تواند باشد. هم چنین باید اذعان داشت که نیروها و عوامل شناسایی شده، مستقل از هم نیستند، بلکه با یکدیگر پیوند داشته و بر هم تأثیر می‌گذارند و می‌توانند هم‌پوشانی، متناقض یا تقویت‌کننده یکدیگر باشند ضمن اینکه وابسته به مکان‌های جغرافیایی متعدد در طول زمان هستند چرا که سیر پیوستن روستاها به شهر در دوره‌های زمانی گوناگون و متأثر از موقعیت مکانی متفاوت بوده است. این سیر پیوستن در دوره‌ای، تحت تأثیر تغییرات نیازهای شهر (که ممکن است واقعی هم نباشد مانند مهاجرت از مرکز به پیرامون، سوداگری زمین و ...) سریع‌تر و در دوره‌ای با آهنگ کندتر صورت پذیرفته است و اثرات خود را بر محیط شهری و روستایی ادغام شده در ابعاد گوناگون گذارده است و اغلب این اثرات مایه‌هایی از جدایی‌گزینی فضایی میان این عرصه‌ها و دیگر سطوح شهری و اختلاف در سطح کیفیت محیط زندگی آن‌ها نسبت به شهر، سکونت قشر مهاجر و غیربومی، اختلاف در سطح درآمد و ویژگی‌های بومی و برخی ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی می‌باشد.

بر اساس تحلیل محتوا اسناد موجود با استفاده از تکنیک MAXQDA و در قالب کدگذاری باز، عوامل کالبدی با بیشترین تکرار (۷۴ از ۲۲۵ کد)، به میزان بیشتری در جدایی‌گزینی فضایی عرصه‌های روستاشهری سهیم هستند. همچنین، می‌توان اذعان داشت که مهم‌ترین دلیل جدایی‌گزینی این عرصه‌ها از سایر مناطق شهر به‌خصوص از منظر سیاست زمین شهری، تفاوت در ماهیت عوامل است؛ به این معنی که سیستم زمین شهر و روستا دوگانه است. برنامه‌ریزی ضعیف، فقر ساکنان، بیکاری، کمبود خدمات و کیفیت پایین حمل‌ونقل عمومی و زیرساخت‌های ناقص در عرصه‌های روستاشهری با توجه به عدم وجود سیستم مدیریت شهری، به‌طورجدی توسعه‌ی شهری و ساخت‌وساز را محدود کرده و جدایی‌گزینی را در این عرصه‌ها تشدید کرده است (نتایج کدگذاری باز). در ادامه،

مختلفی که بازتاب اثر عوامل مختلف و جریانات مؤثر بر آن‌ها در گذر زمان است را ناشی می‌شوند. مهم‌ترین عامل ظهور این آثار (مثبت و منفی) رویارویی این دو نظام سکونتگاهی متفاوت با ساختار و کارکرد ناهمگون و متمایز می‌باشد. حاصل تلفیق این دو سیستم ایجاد و افزایش سطوح نابرابری و جدایی‌گزینی فضایی در شهر است. به عبارتی، روستاهای ادغام شده در شهر به واسطه‌ی توسعه خودانگیخته و بدون برنامه به یکپارچگی و انسجام نرسیده و مردم در این عرصه‌ها هم از همسایگان در منطقه و هم از مردم و امکانات رفاهی در اطراف خود جدا می‌شوند.

بر اساس مباحثی که مطرح شد، در مقاله‌ی حاضر تبیین عوامل جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌ها روستاشهری جهت تعیین ماهیت این پدیده مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج تحقیق حاکی از آن است که عوامل و نیروهای محرک مؤثر بر جدایی‌گزینی فضایی در این عرصه‌ها متأثر از دو دسته عوامل بیرونی (عوامل سیاسی-مدیریتی، مکان و زمان) و درونی (اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و کالبدی) است. عوامل سیاسی-مدیریتی به عنوان عوامل بیرونی، نقش اساسی در تحرکات و جدایی‌گزینی‌های فضایی و دسترسی به منابع و فرصت‌های اقتصادی داشته و تعیین‌کننده جهت و شدت رابطه‌ی بین عوامل سه‌گانه درونی (اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و کالبدی) هستند. نتایج این تحقیق، در تصدیق دیدگاه کانر و بولن^۱ (۲۰۱۳) و دی اسکونراد^۲ (۲۰۰۴)، مسئله مهم در جدایی‌گزینی فضایی را "مقیاس فضایی" می‌داند. به این معنا که عوامل جدایی‌گزینی فضایی در مقیاس‌های مختلف، متفاوت هستند و در مورد عرصه‌های روستاشهری، جدایی‌گزینی ممکن است بین شهر و عرصه‌های روستاشهری و یا حتی در داخل عرصه روستاشهری وجود داشته باشد و با توجه به تفاوت عوامل در مقیاس‌های مختلف، جدایی‌گزینی در یک مقیاس، لزوماً دلیلی بر جدایی‌گزینی در مقیاس دیگر

² D-Schoonraad

¹ Caner & Bolen

جدایی‌گزینی فضایی در آن‌ها باشد و جهت‌گیری مناسبی جهت انجام مطالعات دهد. در این خصوص، پژوهش‌های آتی می‌تواند بر رتبه‌بندی عوامل در نمونه‌های موردی تمرکز یابد و موضوعیت عوامل را در روستا شهرهای مختلف ارزیابی و تحلیل کند. یافته‌های حاصل از تبیین عوامل جدایی‌گزینی فضایی در عرصه‌های روستا شهری در این تحقیق، هم‌چنین می‌تواند گامی مؤثر در جهت ارتقا درک دانشجویان و محققان رشته‌های مرتبط با شهرسازی و امور شهری از چگونگی شکل‌گیری پدیده جدایی‌گزینی فضایی باشد و تصمیمات و اقدامات شهری (طرح‌ها و رویکردهای شهرسازی) را به سمت ایجاد محیط‌های شهری منسجم و پایدار هدایت کند. بدین منظور، اجرای طرح از نوع طرح‌های اجتماعی-اقتصادی (مانند طرح‌های توانمندسازی و ...) و طرح از نوع کالبدی و چگونگی توزیع خدمات و یا طرح‌های بازآفرینی می‌تواند راهگشا باشد. هم‌چنین، با توجه به پتانسیل‌های عرصه‌های روستا شهری، مفهوم‌سازی و اجرای رویکردهایی نظیر دهکده‌های شهری، برنامه‌ریزی فضایی، مشارکت روستایی-شهری و توسعه‌ی میان افزا به‌عنوان یک موضوع اصلی برای تحقیقات آینده در مورد پیوندهای شهری و روستایی و رفع جدایی‌گزینی فضایی با توجه به استفاده پایدار از زمین قابل به کارگیری است.

جهت انسجام و دسته‌بندی بهتر عوامل و قابلیت تحلیل آن‌ها در تحقیقات آتی، پس از کدگذاری باز با کدگذاری محوری، عوامل در دو سطح تعریف شده و مواردی که در تحقیقات از نوع متغیر، شاخص و سنجه بودند، شناسایی و تکمیل شدند و در جداول به‌عنوان زیرمقولات عوامل موردنظر مطرح شدند (جداول ۱، ۲ و ۳).

نتایج این تحقیق، هم‌سو با تحقیقات دیگر در این زمینه، جدایی‌گزینی‌های فضایی را منبث از عوامل اجتماعی و ساز و کار اقتصادی جامعه و خانوارها می‌داند با این وجود در تحقیقات و نظریه‌های مطرح شده در باب جدایی‌گزینی، به عوامل کالبدی توجه کمتری شده است این در حالی است که عوامل کالبدی، شامل: تحولات و الگوهای فضایی که بحث‌های شبکه معابر، کاربری‌ها و... را مورد مذاقه قرار می‌دهند، در جدایی‌گزینی عرصه‌های روستا شهری نقش به‌سزایی دارند و باید توجه داشت که بین ساختار (فضایی) کالبدی عرصه‌های روستا شهری با تمایز یافتگی‌های اجتماعی و اقتصادی آن‌ها در شهر، ارتباط متقابل پویایی برقرار است

بر اساس یافته‌ها و نتایج، عوامل (مقولات) و زیرمقولات شناسایی شده، می‌تواند راهنمای عمل پژوهش‌های آتی در زمینه تحلیل عوامل در عرصه‌های روستا شهری مختلف و مواجهه با

منابع

- Akbari, R (2018). *Explaining The Process of Merging Rurals to City With Environmental Justice (A Case Study of Iran, s Warm and Dry Climate): Thesis of Ph.D in Urban Planning*. Supervisor: Azizi, M & Advisors: Zebardast. University College of Fine Arts. University of Tehran. (In Persian).
- Akbari, R. Ghaderian, M (2013). *Typology of Rural-Urban Textures, the First Step in the Vision of Rural Urban Studies (Case Study of Typology: Rural-Urban Textures of Yazd). Human Geographic Researches*. Set of 46, N 3. P 635-656. (In Persian)
- Allen, A. (2003) *Environmental planning and management of the peri-urban interface: Perspectives on an emerging field. Environmental Planning and Management*, 15(1), 135-147.

- Altinok, E., & Cengiz, H. (2008) The Effects of Urban Sprawl on Spatial Fragmentation and Social Segregation in Istanbul. *Proceedings of the 44th ISOCARP Congress*, (April), 1-13. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>.
- Anderson LM, Charles JS, Fullilove MT, Scrimshaw SC, Fielding JE, Normand J;(2003) Providing affordable family housing and reducing residential segregation by income. A systematic review. *American Journal of Preventive Medicine*. Am J Prev Med. Apr;24(3 Suppl):47-67. [https://doi: 10.1016/s0749-3797\(02\)00656-6](https://doi.org/10.1016/s0749-3797(02)00656-6).
- Bedoya, A., (2012) *Access to the City for Everyone, Planning and Spatial Strategies to Counteract Residential Segregation in Bogota*, Graduation Project Report, MS Thesis, Delft University of Technology.
- Bhatta, B. (2010). *Analysis of Urban Growth and Sprawl from Remote Sensing Data*, ISSN: 1867-2434, Canada: Springer. BHATTA.
- Borsdorf, A., Hildalgo, R., & Vidal-Koppmann, S. (2016) Social segregation and gated communities in Santiago de Chile and Buenos Aires. A comparison. *Habitat International*, 54. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.11.033>.
- Boyatzis, R. E. (1998) *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>.
- Brueckner, J.K. & A.G. Largey (2008) Social interaction and urban sprawl. *Journal of Urban Economics* 64, pp. 18-34.
- Caner, G., & Bolen, F. (2013) Implications for socio-spatial segregation in urban theories. *Journal of Planning*, 23(3), 153-161. <https://doi.org/10.5505/planlama.2013.94695>.
- Chapin, F. S., & Kaiser, E. J. (1965). *Urban Land Use Planning*. Urbana: University of Illinois Press.
- Critelli, G., & Musella, M. (2016) Social Segregation in Urban Area: The Results of a Project in the Metropolitan City of Reggio Calabria. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 223, 89-94. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.311>.
- Deffner, V. and Hoerning, J., (2011) Fragmentation as a Threat to Social Cohesion? A Conceptual Review and an Empirical Approach to Brazilian Cities, *The Struggle to Belong Dealing with Diversity in 21st Century Urban Settings*, PP. 1-14
- Downs, A. (1999) Some realities about sprawl and urban decline. *Housing Policy Debate*, 10(4), 955-974. <https://doi.org/10.1080/10511482.1999.9521356>.
- D-Schoonraad, M., (2004) *The Long Road to Socio-Spatial Integration Segregation and Inequality in the City of Tshwane Metropolitan*

- Municipality, Doctoral Thesis. Delft University of Technology
- Ellin (1995) Shelter from the store or from follows fear and vice versa, in Ellin N. (Ed.) *Architecture of fear* (pp.13-45). New York: Princeton Architectural Press.
- Falah, G. (1996) Living Together Apart: Residential segregation in mixed Arab-Jewish cities in Israel. *Urban Studies*, 33(6), 823-857.
- Fernandez De C Ordoña, G., Fernandez-Maldonado, A. M., & Manuel Del Pozo, J. (2016). Recent changes in the patterns of socio-spatial segregation in Metropolitan Lima. *Habitat International*, 54, 28-39. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.08.016>
- Firman, T. (2004) New town development in Jakarta Metropolitan Region: a perspective of spatial segregation. *Habitat International*, 28, 349-368. [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(03\)00037-7](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(03)00037-7).
- Gordon, I., & Monastiriotis, V. (2006) Urban size, spatial segregation and inequality in educational outcomes. *Urban Studies*, 43(1), 213-236. <https://doi.org/10.1080/00420980500409367>.
- Gordon, P., Richardson, H. (1997) "Where is the Sprawl?" In: *Journal of the American Planning Association* 63 (1), 107-127.
- Greenstein, R., Sabatini, F., & Smolka, M. (2000) Urban spatial segregation: Forces, consequences, and policy responses. *Land Lines Newsletter of the Lincoln Institute of Land Policy*, 12 November.
- Haque, I., Das, D. N., & Patel, P. P. (2018). Spatial Segregation in Indian Cities: Does the City Size Matter? *Environment and Urbanization ASIA*, 9(1), 52-68. <https://doi.org/10.1177/0975425317749657>
- Holloway, I. & Todres, L. (2003) "The Status of Method: Flexibility, Consistency and Coherence", *Qualitative Research*, Vol. 3, No. 3, Pp. 345-357.
- Johnston, R. J. (1986) Understanding and Solving American Urban Problems: Geographical Contributions? *The Professional Geographer*, 38:3, 229-233, <https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1986.00229.x>
- Jos E Michelini, J., & Pintos, P. (2015) Metropolitan expansion and new socio-spatial segregation scenarios in contemporary Argentina. The case of Nordelta-Las Tunas (Buenos Aires). *Habitat International*. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.08.011>.
- Kaplan, D & Woodhouse, K. (2004). Research in Ethnic Segregation I: Causal Factors. *Urban Geography - URBAN GEOGR.* 25. 579-585. 10.2747/0272-3638.25.6.579.
- Karakayaci, Z. (2016). The Concept of Urban Sprawl And Its Causes. *Journal of International Social Research*, 9(45), 815-815. <https://doi.org/10.17719/jisr.20164520658>.

- Keane, C. (1991) Socioenvironmental Determinants of Community Formation. *Environment and Behavior* 23, pp. 27-46.
- Kemeny, Jim. (1995) *From public housing to the social market: Rental policy strategies in comparative perspective*. London: Routledge.
- Krippendorff, K. (2004) *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* 2nd ed. Thousand Oaks Sage; p. 29-30.
- Larbi, W. O. (1996) Spatial planning and urban fragmentation in Accra. *Third World Planning Review*, 18(2), 193-215.
- Legeby, A. (2015) *Urban segregation and urban form: From residential segregation to urban segregation*. Licentiate Thesis in Architecture, Architecture and the Built Environment School of Architecture, Stockholm, Sweden.
- Lindsrom, M. J., & Bartling, H. (2003) *Suburban sprawl: Culture, theory, and politics*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Lopez-Goyburu, P., & García-Montero, L. G. (2018) The urban-rural interface as an area with characteristics of its own in urban planning: A review. *Sustainable Cities and Society*, Vol. 43, pp. 157-165. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.07.010>.
- Machado, A. L. & Maraschin, C. (2018). Urban Segregation and Socio-Spatial Interactions: A Configurational Approach. *Urban Science*. 2. 55. 10.3390/urbansci2030055.
- Marcińczak, S., Musterd, S., Van Ham, M., & Tammaru, T. (2016) Inequality and rising levels of socio-economic segregation: Lessons from a pan-European comparative study. *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities: East Meets West*, (January), 358-382.
- Marcuse, P. (2010) *Spatial Justice: Derivative but Causal of Social Justice*. In Bret, B., Gervais-Lambony, P., Hancock, C., & Landy, F. (Eds.), *Justice et injustices spatiales*. Presses universitaires de Paris Nanterre. <https://doi:10.4000/books.pupo.420>
- Michellini, J. J., & Pintos, P. (2015) Metropolitan expansion and new socio-spatial segregation scenarios in contemporary Argentina. The case of Nordelta-Las Tunas (Buenos Aires), Habitat International, <http://dx.doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.08.011>.
- Morris, J. (1994). *The History of Urban Morphology to Industrial Revolution*. Translated by Rezazadeh (2007), R. Publication: Iran University of Science & Technology.
- Musterd, S., Marcińczak, S., van Ham, M., & Tammaru, T. (2017) Socioeconomic segregation in European capital cities. Increasing separation between poor and rich. *Urban Geography*, 38 (7), 1062-1083.

- <https://doi.org/10.1080/02723638.2016.1228371>.
- Musterd, Sako, & Ostendorf, Wim (Eds.). (1998) *Urban segregation and the welfare state: Inequality and exclusion in Western cities*. London: Routledge.
- Neal, P (2003) Urban villages and the making of communities, *The Journal of The Royal Society for the Promotion of Health*, Spon Press. <https://doi.org/10.1177/146642400412400622>
- Nightingale, C. H. (2012). *Segregation: A global History of Divided Cities*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Olsson Hort, Sven E. (1995) *Boendesegregation: en diskussion om segregationen i Sverige*. Karlskrona: Boverket.
- Park, R. E., & Burgess, E. W. (1925) *The city: Suggestions for investigation of human behaviour in the urban environment*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Peach, C. (1999). Social geography. *Progress in Human Geography*, 23(2), 282-288. <https://doi.org/10.1177/030913259902300208>
- POLIDORO, Mauricio, LOLLO, Jose A., BARROS, Mirian V.F. (2011) Environmental Impact of Urban Sprawl in Londrina, Parana, Brazil, *Journal of Urban and Environmental Engineering*, S. 5(1), s. 73-83.
- Rafieyan, M. Alizadeh, A. Taghvayi, A (2014). Analysis of Spatial Fragmentation in the Spatial Organization of Yazd Using Network Analysis and Space Syntax. *Human Geographic Researches*. Set of 48, N 3. P 441-459. (In Persian)
- Ramos, F. R., Biderma, C., & others. (2014) Urban Sprawl and Spatial Segregation in Sao Paulo Metropolitan Region. *Anais Do XLI Encontro Nacional de Economia [Proceedings of the 41th Brazilian Economics Meeting]*, (172), 1-15.
- Romero, H. Vasquez, A. Fucntes, C. Salgado, M. Schmidt, A. Banzhaf, E (2012) Asscising urban environmental segregation (UES). The case of Santiago dc Chile, *Ecological Indicators*. 23 .76- 87. <https://doi.org/10.1016/j.ecolin.d.2012.03.012>.
- Ryan, G. W. & Bernard, H. R. (2000) *Data Management and Analysis Methods*, In Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp.769-802.), Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sabatini, F. (2006) *La segregaci? On social Del espacio en las ciudades de Am? Erica Latina*. Washington D.C: BID. Departamento de Desarrollo Sostenible, Retrieved from <http://www.iadb.org>.
- Schnell, I., & B. Yoav. (2001) The Sociospatial isolation of agents in everyday life spaces as an aspect of segregation. *Annals of the Association of American Geographers* 91 (4): 622-36.
- Tombolini, I., Zambon, I. Ippolito, A., Grigoriadis, S., Serra, P., & Salvati, L. (2015) Revisiting "Southern" Sprawl: Urban Growth, Socio-Spatial Structure and the

- Influence of Local Economic Contexts. *Economies*, 3(4), 237-259.
<https://doi.org/10.3390/economies3040237>
- UNCHS (United Nations Centre for Human Settlements) (2002) *The State of the World Cities Report 2001*, Nairobi. van Kempen, R., & Ozuckren, A. S. (1998) Ethnic segregation in cities: New forms and explanations in a dynamic world. *Urban Studies*, 35(10), 1631-1656.
- Wang, Y.P., Y. Wang and J. Wu (2009) Urbanization and informal development in China: urban villages in Shenzhen. *International Journal of Urban and Regional Research* 33.4, 957-73.
- Webster, D (2002) *On the Edge: Shaping the Future of Peri-Urban East Asia*; Stanford University; Stanford <http://iis-db.stanford.edu/pubs/20031/Webster2002>.
- Westin, Charles. (1999) *Mang fald, integration, rasism och andra ord.* SoS-rapport 1999:6. Socialstyrelsen.
- Wilson, W. J. (1987) *The Truly Disadvantaged. The Inner City the Underclass and Public Policy*, The University of Chicago Pres, Chicago.
- Wong, D. W., Reibel, M., & Dawkins, C. J. (2007) Introduction, Segregation and neighbourhood change: Where are we after more than a half-century of formal analysis. *Urban Geography*, 28(4), 305-311.
- Yan, J., Chen, H., & Xia, F. (2018). Toward improved land elements for urban-rural integration: A cell concept of an urban-rural mixed community. *Habitat International*, 77, 110-120. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2018.01.007>
- Zhao, C. (2007) *Socio-Spatial Transformation in Mao's China. Settlement Planning and Dwelling Architecture Revisited (1950s - 1970s)*, unpublished doctoral dissertation. Leuven: University of Leuven. Department of Architecture.
- Zhao, P. (2013) The Impact of Urban Sprawl on Social Segregation in Beijing and a Limited Role for Spatial Planning. *Journal of Economic and Social Geography*, 104 (5), 571-587. <https://doi.org/10.1111/tesg.12030>